

Research in Teaching

Print ISSN: 2476-5686 | Online ISSN: 2476-5600

Journal Homepage: <https://trj.uok.ac.ir/>

Identification and Prioritization of Challenges in Artistic Education within the Education System

Meimanat Abedini Baltork^{1✉}, Mohsen Hajitabar Firuzjaei², and Hajar Amiri Landi³

1. Associate Professor, Department of Educational Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. M.abedini@umz.ac.ir

2. Associate Professor, Department of Educational Sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran Email: m.hajitabar@umz.ac.ir

3. Master's degree in Curriculum Studies, University of Mazandaran, Babolsar, Iran Email: amirilandi7874@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received 3 January 2026

Received in revised form 23 March 2026

Accepted 15 April 2026

Available online 21 April 2026

Keywords:

Artistic education

Art

Art Curriculum

educational system.

ABSTRACT

Objective: “This research was conducted with the aim of identifying and ranking the challenges of art education within the public education system.

Method: The research adopted a mixed-methods approach using an exploratory sequential design. In the qualitative phase, a case study method was employed, while the quantitative phase followed a descriptive–survey design. Participants included elementary school teachers and art instructors, who were selected through purposive sampling using a criterion-based strategy. Data saturation was achieved after conducting semi-structured interviews with 20 participants. In the quantitative phase, the statistical population comprised elementary school teachers and art instructors from the city of Babol. The sample consisted of specialists who had participated in the previous phase and responded to the instrument based on a judgmental/substitutive sampling method. The data collection instrument was a researcher-made questionnaire, whose content validity was established with a Content Validity Ratio (CVR) of 0.85, and its reliability was estimated with a Cronbach’s alpha coefficient of 0.96. Quantitative data analysis was carried out using the Fuzzy VIKOR method, which aimed to prioritize the challenges from the specialists’ perspective.

Results: The qualitative findings were categorized into one overarching theme, four first-level organizing themes (objectives, content, teaching–learning strategies, and evaluation), and eleven second-level organizing themes, including goal formulation and implementation, content development and implementation, time, space, teacher, student, tools and facilities, assessment objectives, and assessment implementation, along with basic themes. In the quantitative phase, the challenges of artistic education were classified and prioritized into eight major challenges: lack of workshop spaces and art studios; absence of an art textbook at the elementary level; teachers’ avoidance of art classes due to difficulties in classroom management; the high cost of teachers’ participation in extracurricular art training courses; limited familiarity of non-specialist teachers with specialized knowledge of art education; shortage of art workshop tools and materials; general neglect of the status of art and its perception as an optional subject; and teachers’ lack of attention to art education, perceiving it merely as a time for rest and leisure.

Conclusions: The findings of this study indicate that the challenges of art education in Iranian elementary schools are multidimensional and extend beyond classroom practices to include structural, curricular, managerial, and policy-related issues. The results suggest that improving the quality of art education requires more than revising instructional methods; it demands systematic reforms in curriculum development, teacher professional preparation, educational policies, and the provision of appropriate learning environments and artistic resources.

Cite this article: Abedini-Baltork, M., Haji-Tabar Firoozjaei, M., & Amiri-Landi, H. (2026). Identifying and ranking the challenges of art education in the education system. *Journal of Teaching Research*, 14(1), 121–156. <https://doi.org/10.22034/trj.2026.145299.2299>

© The Author(s) retain the copyright.

Publisher: University of Kurdistan.

DOI: <https://doi.org/10.22034/trj.2026.145299.2299>

Introduction

The education system, as one of the important institutions in society, is responsible for providing the necessary conditions for the growth and development of the capacities and talents of individuals in society. In order to fulfill this important task, various educational programs and strategies must be designed and formulated. An important part that plays a role in the growth and development of students' talents and is often ignored is art and its functions. People can use art to express themselves. Removing art education from the life of an individual and society leads to a decrease in human connections and a diminution of values such as love, respect, understanding and tolerance. Art education helps to reduce behavioral disorders and plays a significant role in raising socially compatible individuals. It also promotes awareness of the values of society, respectful behavior and adaptation to the environment. Attention to art as a tool for fostering creative and critical thinking is always accompanied by problems in the Iranian education system, such that it is frequently heard and seen that a small share of art hours is allocated to other subjects or that teachers who specialize in the field of art are not hired, and even the lack of comprehensive and targeted educational planning, as well as a low view of art fields compared to other scientific fields, have been faced. This research aims to identify and rank the obstacles that have weakened the position of this field in the education system by focusing on the challenges in art education. Based on the review of domestic research conducted on art education in the education system, it can be said that their main focus has been on identifying implementation problems, lack of resources and infrastructure, and weaknesses in educational planning. In many studies, problems such as the lack of specialist teachers, lack of financial and educational resources, weak content of textbooks, and lack of attention to aesthetics and art as an important educational element have been reported. Also, teachers' view of art education is often positive; but due to the lack of specialized training, insufficient time, and inappropriate structures in schools, this positive attitude is not translated into practice. Some studies have also emphasized that art education can lead to improving social skills, enhancing creativity, and increasing students' interest in learning, but this capacity has not been properly activated in the current education structure. In general, domestic studies have focused more on structural barriers, implementation challenges, and curriculum evaluation, and have paid less attention to new approaches to art education, creative teaching methods, or comparative studies. Foreign studies in the field of art education have focused more on the developmental, innovative, and interdisciplinary functions of this type of education, improving curriculum content and creating open and flexible educational environments, the effects of art education on social and cultural growth, art education as a tool for reducing educational inequalities and improving academic performance, the challenges in art education in different countries, the role and perspective of teachers in art education and the challenges they face, the impact of art education on academic achievement and social skills of students, the status of art education in schools, and the challenges related to resources and facilities, as well as the relationship between art and other fields of knowledge.

Method

The approach of the present research was a mixed-methods using an exploratory sequential design. The research method in the qualitative part was a case study and the participants included elementary school teachers and art teachers in Babol city, which was conducted based

on purposive sampling, using the type of desired semi-structured interviews, and theoretical saturation was reached with 16 people. The duration of the interviews was between 20 and 50 minutes. Transferability and reliability criteria were used for validity and reliability. In this study, an attempt was made to fully describe all the details of the research from sampling to the process of data collection and analysis so that there was no ambiguity about transferability. Reliability in a qualitative study also depends on the validity of the research. If the study has full validity, reliability will also be there, which is one way to ensure reliability in a qualitative study by using the audit path. In the present study, an external observer with experience in qualitative research was used. The analysis method was also thematic analysis (comprehensive, organizing, and basic).

Research method in the quantitative part; Descriptive-survey and the statistical population included art teachers and elementary school teachers in Babol city who were teaching in the academic year 2024-2025. From this population, 20 people were selected. The instrument in this section was a researcher-made questionnaire that was designed based on the findings obtained from the qualitative section to rank the challenges of art education. The questionnaire included 87 items in five ranges: very high, high, medium, low, and very low and was developed in the form of the components of goal formulation (7 items), goal implementation (13 items), content formulation (6 items), implementation of the developed content (8 items), educational time (5 items), educational space (5 items), teachers (12 items), students (9 items), evaluation goals (7 items), and evaluation implementation (7 items). In addition to examining face validity, content validity based on CVR, with the participation of 12 experts, was 85%, and Cronbach's alpha test was used to assess reliability, which was 0.96. The analysis method in the quantitative part was a fuzzy approach, based on which the challenges extracted from the previous stage were ranked. The VIKOR method is considered as one of the multi-criteria decision-making methods. This method focuses on categorizing and selecting from a set of options.

Results

The qualitative findings were categorized into one overarching theme, four first-level organizing themes (objectives, content, teaching-learning strategies, and assessment), and eleven second-level organizing themes, including goal formulation and implementation, content development and implementation, time, space, teacher, student, tools and facilities, assessment objectives, and assessment implementation, along with basic themes. In the quantitative phase, the challenges of artistic education were classified and prioritized into eight major challenges: lack of workshop spaces and art studios; absence of an art textbook at the elementary level; teachers' avoidance of art classes due to difficulties in classroom management; the high cost of teachers' participation in extracurricular art training courses; limited familiarity of non-specialist teachers with specialized knowledge of art education; shortage of art workshop tools and materials; general neglect of the status of art and its perception as an optional subject; and teachers' lack of attention to art education, perceiving it merely as a time for rest and leisure. Analysis of the results shows that the challenges of art education in Iranian elementary schools are primarily due to structural problems, weak educational policies, lack of specialized human resources, and lack of physical and content facilities. To improve the quality of art education in schools, a comprehensive approach must be adopted; including developing coherent textbooks, equipping schools with art facilities, training art teachers, and reforming the attitudes of administrators and policymakers toward the importance of art in developing students' personalities and skills.

Discussion

The present study aimed to identify and prioritize the challenges of art education in the Iranian public education system. The findings revealed that the most critical challenges of art education are rooted in structural deficiencies, weak educational policies, inadequate physical and instructional resources, and a shortage of specialized art teachers, with the lack of workshop spaces and art studios identified as the highest-priority challenge.

Conclusions

The findings showed that the main challenges of art education in Iranian elementary schools are related to structural weaknesses, inadequate educational resources, and a shortage of specialist art teachers. These challenges reduce the effectiveness of art education and limit students' opportunities for artistic and creative development. To improve the quality of art education, educational policymakers should strengthen the status of art in the curriculum, provide appropriate facilities and resources, and support the training and employment of specialist art teachers. Future studies are recommended to evaluate the effectiveness of educational interventions, innovative teaching approaches, and curriculum reforms in improving art education outcomes.

Funding

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

CRedit authorship contribution statement

First Author: Thesis supervisor; conceived and designed the study; supervised all stages of the research; reviewed and validated the results; revised, edited, and finalized the manuscript.

Second Author: Thesis advisor; contributed to the study design and supervised the research process.

Third Author: Graduate student; prepared the research materials, collected the data, performed the analyses and statistical calculations, and contributed to data interpretation.

Conflict of interest

The authors declare no conflict of interest.

Ethical considerations

The authors avoided data fabrication, falsification, and plagiarism, and any form of misconduct.

Acknowledgements

The authors would like to thank all participants in the present study.

تدریس پژوهی

شاپا چاپی: ۵۶۸۶-۲۴۷۶ شاپا الکترونیکی: ۵۶۰۰-۲۴۷۶

Journal Homepage: <https://trj.uok.ac.ir/>

شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش

میمنت عابدینی بلترک^۱✉، محسن حاجی تبار فیروزجائی^۲، و هاجر امیری لندی^۳

۱. گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران رایانامه: M.abedini@umz.ac.ir

۲. گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران رایانامه: m.hajitabar@umz.ac.ir

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران رایانامه: amirilandi7874@gmail.com

چکیده

اطلاعات مقاله

هدف: این پژوهش با هدف شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش انجام گرفت.

نوع مقاله:

مقاله پژوهشی

روش: رویکرد پژوهش، ترکیبی از نوع اکتشافی - متوالی بود. روش در بخش کیفی، مطالعه‌ی موردی و در بخش کمی، توصیفی - پیمایشی و مشارکت‌کنندگان شامل معلمان مقطع ابتدایی و دبیران درس هنر بود که از طریق نمونه‌گیری هدفمند از نوع موارد مطلوب انتخاب شده و با انجام مصاحبه نیمه ساختاریافته با ۲۰ نفر، به اشباع نظری رسید. اعتبار و روایی نیز بر اساس معیارهای انتقال‌پذیری و قابلیت اطمینان بررسی و تأیید گردید. تحلیل داده‌های کیفی نیز با استفاده از روش تحلیل مضمون انجام شد. در بخش کمی؛ جامعه‌ی آماری شامل آموزگاران مقطع ابتدایی و دبیران هنر شهرستان بابل و نمونه آماری متخصصانی بود که در مرحله‌ی قبل شرکت داشتند و بر اساس روش نمونه‌گیری انتخابی/ جایگزینی به ابزار پاسخ دادند. ابزار گردآوری، پرسش‌نامه‌ی محقق ساخته‌ای بود که روایی محتوایی آن با شاخص CVR برابر با ۰/۸۵ و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ معادل ۰/۹۶ برآورد شد. تحلیل داده‌های کمی با استفاده از روش ویکور فازی انجام گرفت که به اولویت‌بندی چالش‌ها از منظر متخصصان پرداخت.

کلیدواژه‌ها:

تربیت هنری

هنر

برنامه‌درسی هنر

سیستم آموزشی

یافته‌ها: یافته‌های بخش کیفی، در قالب ۱ مضمون فراگیر، ۴ مضمون سازمان‌دهنده‌ی مرحله‌ی اول (هدف، محتوا، راهبردها و ارزشیابی) و ۱۱ مضمون سازمان‌دهنده مرحله‌ی دوم (تدوین و اجرای هدف، تدوین و اجرای محتوا، زمان، فضا، معلم، دانش‌آموز، ابزار و امکانات، اهداف و اجرای ارزشیابی) و مضمون‌های پایه دسته‌بندی شد. در بخش یافته‌های کمی؛ چالش‌های تربیت هنری دسته‌بندی و در قالب هشت چالش اصلی (به ترتیب) شامل: کمبود فضای کارگاهی و استودیوهای هنری، نبود کتاب درسی هنر در دوره‌ی ابتدایی، دوری کردن معلمان از ساعت هنر به دلیل دشواری کنترل کردن دانش‌آموزان، هزینه‌بر بودن شرکت معلمان در کلاس‌های فوق‌برنامه‌ی هنری، آشنایی اندک آموزگاران غیرمتخصص در رابطه با دانش تخصصی تربیت هنری، کمبود ابزار کارگاهی هنر، عدم توجه عمومی به جایگاه هنر و اختیاری دانستن آن و عدم توجه و اهمیت ندادن معلم به درس هنر و تلقی به‌عنوان زمان استراحت و وقت‌گذرانی به‌عنوان مهم‌ترین چالش‌ها رتبه‌بندی شد.

نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش نشان داد که چالش‌های آموزش هنر در مدارس ابتدایی ایران ماهیتی چندبعدی دارند و فراتر از مسائل مربوط به کلاس درس، ابعاد ساختاری، برنامه درسی، مدیریتی و سیاست‌گذاری آموزشی را نیز دربر می‌گیرند. ارتقای کیفیت آموزش هنر تنها با اصلاح روش‌های تدریس امکان‌پذیر نیست، بلکه مستلزم اصلاحات نظام‌مند در تدوین و توسعه برنامه‌های درسی، توانمندسازی و تربیت حرفه‌ای معلمان، بازنگری در سیاست‌های آموزشی و فراهم‌سازی محیط‌های یادگیری و منابع هنری مناسب است.

استاد: عابدینی‌بلترک، میمنت؛ حاجی‌تبارفیروزجائی، محسن؛ و امیری‌لندی، هاجر (۱۴۰۵). شناسایی و رتبه‌بندی چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و

<https://doi.org/10.22034/trj.2026.145299.2299>

پروژه. تدریس پژوهی، ۱۴ (۱)، ۱۵۶-۱۲۱.

© نویسندگان.

ناشر: دانشگاه کردستان.

مقدمه

سیستم آموزش و پرورش به عنوان یکی از نهادهای مهم در جامعه، مسئولیت فراهم کردن زمینه‌های لازم برای رشد و شکوفایی ظرفیت‌ها و استعداد‌های افراد در جامعه را برعهده دارد که جهت برآورده شدن این مهم، باید برنامه‌ها و راهبردهای آموزشی متنوعی طراحی و تدوین شود. بخشی مهمی که در رشد و شکوفایی استعداد‌های دانش‌آموزان نقش دارد و اغلب نادیده گرفته می‌شود، هنر و کارکردهای آن است (عابدینی بلترک و رضایی زارچی، ۱۴۰۰). افراد از طریق هنر می‌توانند از آن برای بیان خود استفاده کنند و (Halder, Malini & Ravichandran, 2023). هنر، پرورش‌دهنده‌ی تفکر انتقادی است (Bularga, 2021; Ceașu, 2023). به همین دلیل تربیت هنری به عنوان بستری برای رشد خلاقیت، مهارت‌های حل مسأله و تقویت اعتماد به نفس دانش‌آموزان شناخته شده است (Setyawan & Dopo, 2020) و به کودک در فرایند اجتماعی شدن کمک می‌کند؛ زیرا از این طریق کودک هر تجربه‌ای را که می‌بیند و به دست می‌آورد در زندگی خود قرار می‌دهد (Larisa & et.al, 2019). حذف تربیت هنری از زندگی فرد و جامعه موجب کاهش ارتباطات انسانی و کم‌رنگ شدن ارزش‌هایی چون عشق، احترام، درک و تحمل می‌شود. تربیت هنری به کاهش اختلالات رفتاری کمک کرده و در پرورش افراد سازگار اجتماعی نقش قابل توجهی دارد. همچنین موجب آگاهی از ارزش‌های جامعه، رفتار محترمانه و سازگاری با محیط می‌گردد (Ozdemir, 2021). به دلیل همین اثرگذاری، فرایند تربیت هنری باید گونه‌ای برنامه‌ریزی و اجرا شود که به تدریج باگذشت زمان، فراگیران بتوانند مستقل شوند و وابستگی آن‌ها به مربیان کاهش یابد. درواقع آن‌ها باید بتوانند مراحل فعالیت‌های هنری را پشت سر گذاشته و محصول موردنظر خودشان را تولید کنند (حسینی و همکاران، ۱۴۰۱).

توجه به هنر به عنوان یک ابزار پرورش تفکر خلاق و انتقادی، در سیستم آموزش و پرورش ایران همواره با مشکلاتی همراه است به طوری که به دفعات مکرر شنیده و دیده می‌شود که سهم اندک ساعات هنر به دروس دیگر اختصاص داده می‌شود یا حتی معلمانی که در رشته هنر تخصص داشته باشند، استخدام نمی‌شوند و حتی با نبود برنامه‌ریزی آموزشی جامع و هدفمند، همچنین نگاه کم‌ارزش به رشته‌های هنری در مقایسه با سایر رشته‌های علمی مواجه بوده است. این پژوهش قصد دارد با تمرکز بر چالش‌های موجود در تربیت هنری، به شناسایی و رتبه‌بندی موانعی بپردازد که در تضعیف جایگاه این حوزه در سیستم آموزش و پرورش شده‌اند. با وجود مشکلات متعدد در اجرای تربیت هنری در مدارس، تاکنون دید روشنی نسبت به مهم‌ترین این موانع، میزان تأثیر آن‌ها و ترتیب اولویت‌شان وجود ندارد. این خلأ در شناخت دقیق و نظام‌مند چالش‌های تربیت هنری، موجب شده تا برنامه‌ریزی‌های آموزشی در این حوزه با ناکارآمدی مواجه باشد و سیاست‌های اتخاذ شده نتوانند پاسخگوی نیازهای واقعی مدارس باشند. با توجه به چالش‌های متعدد پیش‌روی تربیت هنری در سیستم آموزشی کشور، پرداختن به این موانع نه تنها ضرورتی تربیتی، بلکه یک نیاز راهبردی در مسیر ارتقای کیفیت آموزش محسوب می‌شود. ضرورت این پژوهش از آنجا ناشی می‌شود که بی‌توجهی به تربیت هنری می‌تواند مانعی جدی در مسیر پرورش خلاقیت، تفکر انتقادی و مهارت‌های اجتماعی در دانش‌آموزان ایجاد کند؛ مهارت‌هایی که در دنیای پیچیده و پرشتاب امروز بیش از هر زمان دیگری ضروری‌اند. نادیده گرفتن این ابعاد، در بلندمدت می‌تواند بر توانمندی‌های فردی و اجتماعی نسل آینده تأثیر منفی گذاشته و شکاف‌های تربیتی و فرهنگی را در جامعه تشدید کند. درواقع، هر یک از این موانع، زنگ هشدار است که ضرورت بازنگری در سیاست‌گذاری‌های آموزشی را گوشزد می‌کند. از آنجا که تربیت هنری می‌تواند بستری برای پرورش نسلی خلاق، آگاه و سازگار با تحولات اجتماعی فراهم کند، شناسایی و تحلیل دقیق این چالش‌ها اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کند. پرداختن به این چالش‌ها، نه تنها به بهبود وضعیت تربیت هنری را هدف قرار می‌دهد، بلکه در ابعاد وسیع‌تر، به ارتقای کیفیت کل نظام تربیتی منجر خواهد شد؛ بنابراین، پژوهش در زمینه چالش‌های تربیت هنری، اقدامی ضروری برای اصلاح و تحول در

مسیر تربیت نسل آینده به شمار می‌آید. نتایج پژوهش حاضر می‌تواند به سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی نیز کمک کند تا برنامه‌های درسی هنر را با توجه به نیازها و چالش‌های موجود، به‌روزرسانی کند و آن‌ها را با استانداردهای جهانی همسو سازد. همچنین در تنظیم دقیق‌تر محتوای کتاب‌های درسی هنر و طراحی دوره‌های آموزشی خاص برای معلمان هنر نیز یاری‌رسان خواهد بود. به‌صورت کلی؛ این پژوهش می‌تواند به‌عنوان مبنای تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری‌های کلان در حوزه‌ی آموزش و پرورش و فرهنگ کشور عمل کرده و با شناسایی چالش‌ها و ارائه راهکارهای مناسب، زمینه‌ساز ارتقای سطح تربیت هنری و رشد خلاقیت و نوآوری در نسل‌های آینده باشد.

پیشینه پژوهش

تربیت هنری به معنای پرورش و توسعه‌ی ابعاد هنری وجود انسان است که از طریق روابط معنادار ایجادشده با فعالیت‌های از پیش برنامه‌ریزی توسط معلم و یادگیرنده حاصل می‌شود. (Jokela & Huhmarniemi, 2018) تربیت هنری از طریق روابط معنادار ایجادشده با فعالیت‌های از پیش برنامه‌ریزی توسط معلم و یادگیرنده حاصل می‌شود. (Danaci polat, 2021)

در بین صاحب‌نظران حوزه تعلیم و تربیت، دیویی اولین فردی است که به تربیت هنری در حوزه تعلیم و تربیت ارزش قائل شده است. دیویی در رابطه با تربیت هنری و زیبایی‌شناسی این‌گونه بیان می‌کند که تربیت هنری می‌تواند ظرفیت‌های متنوع ذهنی و همچنین در بازنمایی حقایق و معانی درک شده را کنار زند و نظام بی‌روح و سرد آموزش و پرورش جان بخشد و نشاطی به آن دهد. از دیگر صاحب‌نظران در این حوزه؛ آیزنر است. الیوت آیزنر همواره به دنبال یافتن ارتباط بین پدیده‌ها و کشف معنای عمیق آن‌ها بود. او از زندگی و تجربه‌ی آن لذت می‌برد و این حس را به دانش‌آموزان خود نیز منتقل می‌کرد. (Siegesmund & Smilan, 2024). یکی از دغدغه‌های اصلی آیزنر، نادیده گرفتن ارزش هنر در نظام آموزشی مدارس بود. او بر این باور بود که محیط، تأثیر عمیقی بر شکل‌گیری نگرش‌های هنری دارد و آموزش هنر نقش حیاتی در رشد کودکان ایفا می‌کند. او به‌ویژه بر اهمیت نقد زیبایی‌شناختی در آموزش هنر تأکید داشت. او مفهوم "سازمان‌دهی هنری و زیبایی" را مطرح کرد که نوعی از خلاقیت است که در آن لزوماً چیز جدیدی خلق نمی‌شود، بلکه با استفاده از عناصر موجود، اثری زیبا، پویا و رضایت‌بخش تولید می‌شود. او در گفتگویی با الکساندر کالدِر، پیشنهاد داد که به‌جای چرخیدن افراد دور مجسمه‌های ثابت، خود مجسمه‌ها با سازوکاری چرخنده به حرکت درآیند که این ایده نشان از نگاه نوآورانه او به هنر و تجربه‌ی آن دارد. او همچنین معتقد بود برنامه‌های آموزشی که صرفاً مواد هنری را در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌دهند، بدون ساختار مناسب و اهداف مشخص، نمی‌توانند به پرورش خلاقیت واقعی آن‌ها منجر شوند (Van meerkerk, 2023). یکی از محورهای اساسی در اندیشه‌های الیوت آیزنر، مفاهیم «خبرگی» و «نقدی تربیتی» است. وی در این چارچوب، الگوی «خبرگی و نقادی» را به‌عنوان رویکردی برای ارزشیابی و پژوهش در حوزه تربیت هنری مطرح می‌کند؛ الگویی که ریشه در سنت‌هایی مانند نقد هنری و چشایی‌شناسی الهام گرفته، بر مشاهده دقیق، تفسیر ظریف و قضاوت آگاهانه تأکید می‌ورزد (Tarchinska, 2023).

به‌طور کلی؛ تربیت هنری، به عنوان یکی از ارکان اساسی تعلیم و تربیت، نقشی حیاتی در پرورش ابعاد عاطفی، شناختی، خلاقانه و اجتماعی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. در نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین آموزش و پرورش و برنامه‌درسی ملی، چارچوب‌های کلانی را برای دستیابی به اهداف آموزشی ترسیم کرده‌اند. سند تحول بنیادین، بر انسان‌سازی و کمال‌گرایی، به عنوان اهداف غایی آموزش و پرورش تأکید دارد. تربیت هنری با فراهم آوردن بستری برای ابراز وجود، تقویت تخیل، پرورش حساسیت‌های زیبایی‌شناختی، و درک عمیق‌تر از جهان پیرامون، به طور مستقیم در تحقق

این اهداف نقش دارد. هنر، زبانی جهانی برای بیان احساسات و افکار است و دانش‌آموزان از طریق فعالیت‌های هنری (نقاشی، موسیقی، نمایش، و...) می‌توانند به درک بهتری از خود و دیگران دست یابند، که این خود مقدمه‌ای برای انسان‌سازی و رشد فضائل اخلاقی است. همچنین، سند تحول بر پرورش تفکر خلاق و توانایی حل مسأله تأکید دارد؛ مهارت‌هایی که هنر به‌طور ذاتی در پرورش آن‌ها سهیم است. برنامه درسی ملی نیز، بر فطری بودن و تلفیقی بودن برنامه درسی تأکید می‌کند. تربیت هنری با ماهیت خلاقانه و چندوجهی خود، به خوبی با این رویکردها همخوانی دارد. فعالیت‌های هنری اغلب ترکیبی از مهارت‌های حرکتی، ادراک بصری، تفکر خلاق و همکاری گروهی هستند.

ماکسین گرین؛ فیلسوف برجسته تعلیم و تربیت نیز، در آثار خود با رویکردی اگزیستانسیالیستی به موضوعاتی چون از خود بیگانگی، رهاسازی تخیل، تحول و تغییر، آزادی، نوسازی فرهنگی و تربیت زیبایی‌شناختی پرداخته است. در این رویکرد، تربیت زیبایی‌شناختی به‌عنوان ابزاری توانمند تلقی می‌شود که با تکیه بر شناخت و عاطفه، به‌صورت هماهنگ با اهداف و جهت‌گیری‌های نظام آموزشی همراه شده و در تمامی حوزه‌های یادگیری مؤثر واقع می‌شود. از دیدگاه گرین، هنر و زیبایی، ابعاد خاصی از تجربه را انتخاب، تفکیک و تنظیم می‌کنند و در نتیجه، امکانات جدیدی برای درک و شناخت آن‌ها فراهم می‌آورند. گرین، دیدگاه طرفداران آموزش هنر در دهه گذشته را این‌گونه خلاصه می‌کند: آن‌ها هنر را به‌عنوان تأمین‌کننده‌ی «نیروی فکری یا بهره‌وری فکری و سواد فرهنگی موردنیاز هر کشور که باعث اتحاد آن است، اجتناب‌ناپذیر» می‌دانند. همچنین، تأکید بر اهمیت انضباط در هنر، به افزایش دقت در امور علمی و غلبه بر بی‌تدبیری، نسبی‌گرایی و انتخاب‌های ساده‌لوحانه و غیره کمک می‌کند؛ بنابراین، عمل‌گرایی در محور اصلی دفاع از آموزش هنر، یعنی زندگی روزمره ما، قرار دارد (Overby & Quenzer, 2022). وی اذعان دارد که تربیت زیبایی‌شناختی، کودکان و نوجوانان را قادر می‌سازد تا ادراکات، احساسات و ایده‌های خود را از طریق شکل‌دهی تأملی و تعمدی رسانه (مانند هنر و رشته‌های هنری) بیان کنند. این نوع تربیت، علاوه بر پرورش ادراک و حساسیت هنری، به پرورش برخی ویژگی‌های شخصیتی نظیر خلاقیت، تخیل، اعتمادبه‌نفس، پشتکار و روحیه نقاد فراگیر نیز کمک می‌کند؛ بنابراین، همه دانش‌آموزان برای داشتن تجربه‌های معنادار و تبدیل آن به زبان هنری به سواد زیبایی‌شناختی نیاز دارند (Alashari, 2021).

گرمابی (۱۴۰۴) در پژوهشی به بررسی دانش عملی معلمان دوره ابتدایی درباره کاربرد هنر در آموزش دروس غیر هنری پرداخت. نتایج به‌دست آمده نشان داد که غنی‌سازی یادگیری، پرورش خلاقیت، توجه به ظرافت و جزئیات و زمینه‌سازی تولید اثر هنری از جمله مضامین مهم است که بیانگر تأثیر کاربرد هنر در آموزش دروس غیر هنری است. محمودوند و محمودوند (۱۴۰۳) پژوهشی تحت عنوان بررسی انگیزه معلمان ابتدایی شهرستان مهاباد در تربیت هنری دانش‌آموزان انجام دادند. نتایج حاصل از یافته‌ها نشان داد که معلمان از لحاظ کودک محوری در سطح متوسط به این جنبه توجه می‌کنند. از لحاظ جنبه دیسیپلینی پراکندگی زیادی دیده می‌شود و آنچه در میان معلم ارزش بیشتری دارد و انگیزه بیشتری در رابطه با آن دارند رویکرد فرهنگی می‌باشد. قربانی‌گرچی و اریمی (۱۴۰۲) پژوهشی با عنوان مروری بر تأثیر هنر و تربیت هنری بر بهبود مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان دوره ابتدایی انجام دادند. نتایج حاصل از یافته‌ها نشان داد که رویکرد تربیت هنری، نقش مؤثری در برنامه رسمی آموزش و پرورش دارد. از جمله نقش تأثیرگذار آن در سیستم آموزش و پرورش در بحث پرورش و بهبود مهارت‌های اجتماعی همچون اعتمادبه‌نفس، احساس خودکارآمدی و مسئولیت‌پذیری، توانایی شروع ارتباط مؤثر، همکاری، تمایل به رفتارهای سخاوتمندانه، پرهیز از زورگویی و تمسخر در دیگران بوده است.

خسروانی‌مقدم، شیروانی‌شیری و نادری (۱۴۰۲) پژوهشی تحت عنوان فهم زیبایی‌شناختی و هنری از دیدگاه آموزگاران دوره ابتدایی انجام دادند. نتایج نشان داد طبق فهم و دریافت آموزگاران، در سیستم آموزش و پرورش کشورمان به تربیت هنری در زیبایی

شناسی آن‌طور که باید موردتوجه قرار نمی‌گیرد و به هنر در مقطع ابتدایی اهمیت زیادی داده نمی‌شود. عابدینی‌بلترک و رضایی‌زارچی (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی تأثیر آموزش هنر با رویکرد تربیت هنری بر علاقه به درس هنر و عشق به یادگیری پرداختند. نتایج نشان داد که آموزش هنر با رویکرد تربیت هنری تأثیر معناداری در افزایش علاقه به درس هنر و همچنین یادگیری بهتر دانش‌آموزان داشته است. امینی و لقب‌دوستی‌آرانی (۱۴۰۰) در پژوهشی با عنوان بازنمایی تجارب زیسته معلمان از کارکردها، نحوه اجرا و چالش‌های تربیت هنری در مدارس ابتدایی به این نتیجه دست یافتند که معلمان مقطع ابتدایی از ذهنیت مناسبی در رابطه با آموزش هنر برخوردار هستند؛ اما در زمینه تربیت هنری با یکسری از چالش‌ها و مشکلات اجرایی مواجه هستند که مانع از شکل‌گیری عملکرد مثبت آن می‌شود که بازگرداندن تربیت هنری در این مقطع مستلزم مشروعیت بخشیدن به جایگاه تربیت هنری، آموزش معلمان و حل مشکلات اجرایی است. یوسفی (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی وضعیت موجود تربیت هنری از دیدگاه معلمان ابتدایی پرداخت که نتایج نشان داد؛ در ابعاد مختلفی همچون ساخت اشیاء هنری، شناخت زیبایی‌های طبیعت و به وجود آوردن علاقه نسبت به آداب‌ورسوم کشور و تقویت حواس پنجگانه و... کمتر از حد متوسط است که این نتیجه نشان‌دهنده این است که تربیت هنری در مدارس ابتدایی در این موارد به‌خوبی صورت نمی‌گیرد.

Amini (2025) به بررسی نقش هوش مصنوعی در آموزش هنر و پیامدهای آن بر خلاقیت، روش‌های تدریس و هویت هنری پرداخت. نتایج نشان داد که فناوری‌های هوش مصنوعی مانند شبکه‌های مولد، مدل‌های سبک‌انتقال و مدل‌های انتشار، فرصت‌های خلاقانه‌ای به هنرجویان و هنرمندان ارائه می‌کنند که پیش‌تر دشوار یا غیرقابل‌دسترس بود. با این حال، استفاده از AI در آموزش هنر چالش‌های مهمی را نیز ایجاد می‌کند؛ از جمله پرسش‌های اخلاقی درباره اصلات اثر، مالکیت معنوی، سوگیری در محتوای تولیدی و خطر وابستگی بیش‌ازحد هنرجویان به ابزارهای هوشمند.

Fontal & Martínez (2024) پژوهشی با عنوان تحلیل کتاب‌سنجی از خروجی علمی بین‌المللی در مورد تربیت هنری انجام دادند. نتایج حاصل از یافته‌ها نشان داد که تحلیل ساختار مفهومی آموزش هنر، دو حوزه را تعریف می‌کند. اولی مربوط به فرآیندهای تدریس-یادگیری و دومی مربوط به فرآیندهای درمانی، مداخله اجتماعی و جامعه که به نقش هنر در بهبود سلامت روان، ایجاد تغییرات اجتماعی مثبت و ارتباط با جامعه می‌پردازد. با تفکیک تربیت هنری به دو حوزه اصلی (تدریس-یادگیری و درمانی-اجتماعی)، پژوهشگران و سیاست‌گذاران می‌توانند تمرکز خود را بر روی حوزه‌هایی که بیشترین پتانسیل یا نیاز را دارند، معطوف کنند. Crane & Byrne (2020) در پژوهشی با عنوان بررسی ریسک، گسست و تغییر: کاوش در فضای مرزی استودیو باز برای تربیت هنری فراگیران انجام دادند. نتایج پژوهش نشان داد که مربیان هنر در شناسایی، پرورش و رشد دادن فراگیرانی که ظرفیت‌ها و استعداد‌های هنری دارند، نقش مهمی خواهند داشت. Kofi & Kofi (2016) در پژوهشی به بررسی چالش‌های آموزش هنرهای تجسمی در کالج‌های آموزشی غنا پرداخته‌اند. نتایج نشان داد که آموزش و پرورش با چالش‌های فراوانی مواجه است. مشکلاتی اعم از حمایت کم از برنامه، فقدان استودیوها و ابزار و مواد آموزشی، اساتید و مجریان هنرهای تجسمی باکیفیت‌های نامناسب، ادراکات منفی نسبت به آموزش هنرهای تجسمی برخوردار است.

به‌صورت کلی پژوهش‌های داخلی انجام‌شده درباره تربیت هنری در نظام آموزش و پرورش، می‌توان گفت تمرکز اصلی آن‌ها بیشتر بر شناسایی مشکلات اجرایی، کمبود منابع و زیرساخت‌ها و ضعف در برنامه‌ریزی آموزشی بوده است. در بسیاری از مطالعات؛ مشکلاتی مانند نبود معلمان متخصص، کمبود منابع مالی و آموزشی، ضعف محتوای کتاب‌های درسی و کم‌توجهی به زیبایی‌شناسی و هنر به‌عنوان یک عنصر تربیتی مهم گزارش شده است. همچنین نگاه معلمان به تربیت هنری اغلب مثبت است؛ اما به دلیل نبود آموزش تخصصی، نداشتن زمان کافی و ساختارهای نامناسب در مدرسه، این نگرش مثبت به عمل تبدیل نمی‌شود. بعضی از پژوهش‌ها نیز تأکید کرده‌اند که تربیت هنری می‌تواند به بهبود مهارت‌های اجتماعی، تقویت خلاقیت و افزایش علاقه‌مندی

دانش‌آموزان به یادگیری منجر شود، اما این ظرفیت در ساختار فعلی آموزش و پرورش به درستی فعال نشده است. در مجموع، مطالعات داخلی بیشتر به موانع ساختاری، چالش‌های اجرایی و ارزیابی برنامه‌درسی توجه داشته‌اند و کمتر به بررسی رویکردهای نوین تربیت هنری، روش‌های آموزش خلاق یا مطالعات تطبیقی پرداخته‌اند. پژوهش‌های خارجی نیز در حوزه تربیت هنری بیشتر بر کارکردهای توسعه‌ای، نوآورانه و میان‌رشته‌ای این نوع آموزش، بهبود محتوای درسی و ایجاد محیط‌های باز و انعطاف‌پذیر آموزشی، اثرات تربیت هنری بر رشد اجتماعی و فرهنگی، تربیت هنری به عنوان ابزاری برای کاهش نابرابری‌های آموزشی و بهبود عملکرد تحصیلی به چالش‌های موجود در آموزش هنر در کشورهای مختلف، نقش و دیدگاه معلمان در تربیت هنری و چالش‌های پیش روی آن‌ها، تأثیر تربیت هنری بر پیشرفت تحصیلی و مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان، وضعیت آموزش هنر در مدارس و چالش‌های مربوط به منابع و امکانات و همچنین رابطه بین هنر و سایر حوزه‌های دانش تمرکز داشته‌اند.

سؤال‌های پژوهش

چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش کدامند؟
رتبه‌بندی چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش چگونه است؟

روش‌شناسی پژوهش

رویکرد پژوهش حاضر، ترکیبی از نوع اکتشافی متوالی بوده است. روش پژوهش در بخش کیفی، مطالعه موردی و مشارکت کنندگان؛ شامل معلمان دوره ابتدایی و دبیران هنر شهرستان بابل بودند که بر اساس نمونه‌گیری هدفمند، از نوع موارد مطلوب و ابزار پژوهش، مصاحبه نیمه ساختار یافته بود که با ۲۰ نفر به اشباع نظری رسید (جدول ۱). مدت زمان مصاحبه‌ها، بین ۲۰ الی ۵۰ دقیقه بود. جهت روایی و پایایی از معیارهای انتقال‌پذیری و اعتمادپذیری استفاده شد. در این مطالعه سعی شد تمام جزئیات پژوهش از نمونه‌گیری تا فرآیند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها به‌طور کامل شرح داده شود تا در مورد انتقال‌پذیری نکته مبهمی باقی نماند. قابلیت اطمینان نیز در مطالعه کیفی به اعتبار پژوهش وابسته است (منصوری، یاسبلاغی و جعفری، ۱۴۰۲) یکی از راه‌های تأمین اطمینان در مطالعه کیفی، استفاده از مسیر ممیزی است. در مطالعه حاضر، از یک ناظر خارجی با تجربه در پژوهش کیفی استفاده شد که زیربنای نظری فرایند جمع‌آوری داده‌ها و فرایند تحلیل را بررسی و تأیید نمود و در نتیجه قابلیت اطمینان مطالعه حاصل گردید. شیوه‌ی تجزیه و تحلیل نیز؛ تحلیل مضمون (فراگیر، سازمان دهنده و پایه) بوده است.

جهت رتبه‌بندی چالش‌های شناسایی شده از روش پژوهش توصیفی-پیمایشی استفاده شد. جامعه‌ی آماری؛ خبرگان مرحله‌ی قبل (دبیران هنر و معلمان مقطع ابتدایی شهرستان بابل) به تعداد ۱۲۰ نفر بودند که بر اساس نمونه‌گیری انتخابی/جایگزینی از آنها آنها خواسته شد به پرسشنامه پاسخ دهند. ابزار در این بخش، پرسشنامه محقق ساخته بود که بر اساس یافته‌های به‌دست‌آمده از بخش کیفی به‌منظور رتبه‌بندی چالش‌های تربیت هنری طراحی گردید. پرسشنامه شامل ۸۷ گویه در پنج طیف خیلی زیاد (۵)، زیاد (۴)، متوسط (۳)، کم (۲) و خیلی کم (۱) و در قالب مؤلفه‌های تدوین اهداف (۷ گویه)، اجرای اهداف (۱۳ گویه)، تدوین محتوا (۶ گویه)، اجرای محتوای تدوین‌شده (۸ گویه)، زمان آموزشی (۵ گویه)، فضای آموزشی (۵ گویه)، معلمان (۱۲ گویه)، دانش‌آموزان (۹ گویه)، اهداف ارزشیابی (۷ گویه) و اجرای ارزشیابی (۷ گویه) تدوین شد. در کنار بررسی روایی صوری، روایی محتوایی بر اساس CVR^۲ با مشارکت ۱۲ متخصص، ۸۵٪ و جهت ارزیابی پایایی از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شد که ۰/۹۶ به‌دست‌آمده آمد.

۱. نمونه آماری در انجام پژوهش‌های فازی اندک است (Sanayei, Mousavi & Yazdankhah, 2010).

۲. Content Validity Ratio

شیوه‌ی تحلیل در بخش کمی، رویکرد فازی بوده که چالش‌های استخراج‌شده از مرحله قبل بر آن اساس رتبه‌بندی شده‌اند. روش VIKOR، به‌عنوان یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره در نظر گرفته می‌شود. تمرکز این روش بر دسته‌بندی و انتخاب از یک مجموعه گزینه‌ها می‌باشد. این روش روی دسته‌بندی و انتخاب از یک مجموعه گزینه‌ها تمرکز دارد و جواب‌های سازشی را برای حل یک مسأله با معیارهای متضاد تعیین می‌کند، به‌طوریکه قادر است تصمیم‌گیرندگان را برای دستیابی به یک تصمیم نهایی یاری دهد. در اینجا جواب سازشی، نزدیکترین جواب موجه به جواب ایده‌آل است و کلمه‌ی سازش به یک توافق متقابل اطلاق می‌شود. این جواب سازشی یک شاخص رتبه‌بندی چند معیاره بر اساس نزدیکی به جواب ایده‌آل را مطرح می‌سازد (Sanayei, Mousavi & Yazdankhah, 2010).

جدول ۱- ویژگی‌های مشارکت‌کنندگان در مصاحبه

شماره شرکت‌کنندگان	جنسیت	پست سازمانی	پایه	سابقه
۱	بانو	آموزگار ابتدایی	اول ابتدایی	۱۱ سال
۲	بانو	دبیر هنر	مقطع متوسطه	۱۵ سال
۳	بانو	آموزگار ابتدایی	چهارم ابتدایی	۱۰ سال
۴	آقا	دبیر هنر	تمام پایه‌ها	۱۲ سال
۵	بانو	آموزگار ابتدایی	پنجم ابتدایی	۱۲ سال
۶	آقا	آموزگار ابتدایی	سوم ابتدایی	۲۴ سال
۷	بانو	آموزگار ابتدایی	اول ابتدایی	۱۱ سال
۸	آقا	آموزگار ابتدایی	پنجم ابتدایی	۱۲ سال
۹	آقا	آموزگار ابتدایی	سوم ابتدایی	۱۱ سال
۱۰	بانو	آموزگار ابتدایی	چهارم ابتدایی	۱۰ سال
۱۱	بانو	آموزگار ابتدایی	دوم ابتدایی	۱۲ سال
۱۲	بانو	دبیر هنر	تمام پایه‌ها	۲۵ سال
۱۳	آقا	آموزگار ابتدایی	ششم ابتدایی	۱۳ سال
۱۴	بانو	آموزگار ابتدایی	چندپایه	۱۵ سال
۱۵	آقا	آموزگار ابتدایی	ششم ابتدایی	۶ سال
۱۶	آقا	آموزگار ابتدایی	سوم ابتدایی	۲۰ سال

۱۷	بانو	آموزگار ابتدایی	اول ابتدایی	۱۷ سال
۱۸	بانو	آموزگار ابتدایی	ششم ابتدایی	۵ سال
۱۹	بانو	آموزگار ابتدایی	ششم ابتدایی	۶ سال
۲۰	آقا	آموزگار ابتدایی	اول ابتدایی	۳ سال

یافته‌های پژوهش

مضامین استخراج‌شده از مصاحبه با متخصصان در قالب مضمون فراگیر، مضامین سازمان دهنده مرحله اول و دوم و پایه دسته‌بندی شدند (شکل ۱).

یکی از مضامین سازمان دهنده‌ی اول، هدف بود که در قالب مضامین سازمان دهنده دوم تدوین و اجرای اهداف دسته‌بندی شده است. یکی از مضامین پایه در این خصوص، مضمون **عدم تعریف و مبهم بودن برنامه تربیت هنری در اهداف برنامه-درسی هنر** بود. در این خصوص آموزگار پایه اول بیان کردند: «به نظر من، اهداف تربیت هنری در برنامه‌های درسی به‌طور کامل و شفاف برای ما تعریف نشده است. ما معمولاً در کلاس‌های هنر بیشتر به جنبه‌های سرگرم‌کننده و تفریحی توجه می‌کنیم تا اهداف آموزشی مشخص. برای مثال، گاهی نمی‌دانیم دقیقاً چه مهارت‌هایی را باید به دانش‌آموزان آموزش دهیم یا چگونه پیشرفت آن‌ها را ارزیابی کنیم. این مبهم بودن اهداف باعث می‌شود که تدریس هنر به‌طور مؤثر انجام نشود». طبق نظر دبیر هنر: «در برنامه‌های درسی، اهداف تربیت هنری خیلی کلی و بدون توضیحات کافی بیان شده‌اند. برای مثال، نوشته شده که دانش‌آموز باید توانایی‌های هنری خود را پرورش دهد، اما دقیقاً منظور از این عبارت چیست؟ آیا یعنی باید مهارت‌های نقاشی را یاد بگیرند یا می‌خواهیم خلاقیت آن‌ها را تقویت کنیم؟».

از دیگر مضامین پایه، **کمبود اهداف آموزشی تقویت صور خیال** به‌دست آمد. در این باره آموزگار پایه پنجم بیان کردند: «من احساس می‌کنم که در برنامه‌های درسی هنر، به صور خیال و پرورش تخیل دانش‌آموزان توجه کافی نمی‌شود. در حقیقت، هیچ هدف مشخصی برای آموزش صور خیال در هنر وجود ندارد و بیشتر بر روی تکنیک‌ها و مهارت‌های فنی مثل نقاشی یا کاردستی تمرکز می‌شود و کمتر به این فکر می‌شود که چطور می‌توان تخیل و تصورات دانش‌آموزان را پرورش داد. این کمبود اهداف آموزشی باعث می‌شود که دانش‌آموزان نتوانند به‌طور کامل از ظرفیت‌های ذهنی خود استفاده کنند».

غفلت تعمدی به حوزه موسیقی در اهداف برنامه‌درسی هنر، از دیگر مضامین پایه بود. در این رابطه، آموزگار پایه اول بیان کردند: «به نظر من، در برنامه‌های درسی هنر، حوزه موسیقی به‌طور عمدی نادیده گرفته شده است. در حالی که هنرهای بصری مانند نقاشی و کاردستی بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرند، موسیقی به‌عنوان یک بخش مهم از تربیت هنری دانش‌آموزان به‌طور جدی در نظر گرفته نمی‌شود». طبق بیان آموزگار چندپایه (اول و سوم): «حتی نمی‌توانیم در حین فعالیت بچه‌ها، یک موسیقی پخش کنیم». دبیر هنر هم افزودند: «یک سری محدودیت‌ها در رابطه با بخش موسیقی است زیرا به خاطر مسائل مختلف اعتقادی و فرهنگی در تدوین برنامه‌های هنر مورد غفلت قرار گرفته شده است». **نبود رویکرد تلفیقی برنامه‌درسی هنر نسبت به سایر دروس**، از دیگر مضامین پایه است که در این رابطه دبیر هنر نیز معتقد بود: «اگر ما یک رویکرد تلفیقی در برنامه‌درسی هنر نسبت به سایر دروس داشتیم، می‌توانستیم به دانش‌آموزان کمک کنیم که از هنر به‌عنوان یک ابزار برای یادگیری بهتر دروس دیگر

استفاده کنند. برای مثال، در درس زبان، دانش‌آموزان می‌توانستند داستان‌های خود را از طریق نقاشی یا مجسمه‌سازی بیان کنند. این نوع تلفیق می‌تواند به یادگیری مفاهیم درسی کمک کند و از طرفی خلاقیت و تفکر انتقادی دانش‌آموزان را تقویت کند». از مضامین دیگر، **عدم هماهنگی اهداف هنر بارده سنی نیاز و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان** به‌دست آمد. به‌عنوان نمونه، دبیر هنر بیان داشتند: «علاوه بر عدم هماهنگی اهداف با رده‌ی سنی، تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان هم نقش بسیار مهمی در این موضوع دارد. همه دانش‌آموزان به یک شیوه یاد نمی‌گیرند و این تفاوت‌های فردی در حوزه هنر بسیار مشهود است».

یکی از مضامین سازمان دهنده دوم، اجرای اهداف است که یکی از چالش‌های پایه، **مضمون عدم امکان تحقق تمام اهداف آموزشی و تربیت هنری** به‌دست آمد. طبق بیان دبیر هنر: «مهم‌ترین مشکل این است که ما معمولاً مجبور می‌شویم اولویت‌ها را تعیین کنیم، اما در نهایت هیچ‌وقت نمی‌توانیم به تمام جنبه‌های تربیت هنری بپردازیم». مضمون پایه استخراج‌شده دیگر از تدوین اهداف، **عدم همسانی عملکرد اداره آموزش و پرورش با توجه به اهداف آموزشی است**. طبق بیان آموزگار پایه پنجم: «اداره آموزش و پرورش هرساله اهدافی برای تدریس هنر تعیین می‌کند، اما در عمل هیچ‌گاه شرایط لازم برای تحقق این اهداف به‌طور مناسب فراهم نمی‌شود. این عدم همسانی باعث می‌شود که اهداف آموزشی به‌طور کامل در کلاس‌های هنر محقق نشوند». به حاشیه رانده شدن و کم‌رنگ بودن اهداف مدون برنامه‌درسی هنر از مضامین پایه دیگری است که در این باره آموزگار پایه سوم بیان داشتند: «در مقایسه با دروس اصلی مثل ریاضی، زبان یا علوم، هنر در بسیاری از موارد به حاشیه رانده می‌شود و به‌طور کامل به اهداف آن پرداخته نمی‌شود». از مضامین دیگر پایه، **تداخل یا تضاد در پیوند اهداف هنر با سایر دروس** است. آموزگار پایه سوم بیان کردند: «مثلاً در درس علوم با مفاهیم مشخصی کار می‌شود که نیاز به آزمایش‌ها و تجربیات عملی دارند. در این مواقع هنر می‌تواند به‌عنوان ابزاری برای توضیح و تجسم مفاهیم استفاده شود. به‌عنوان مثال، وقتی درباره دوره‌های زندگی گیاهان صحبت می‌کنیم، می‌توانیم از هنر برای کشیدن مراحل مختلف رشد گیاه استفاده کنیم؛ اما مشکل اینجاست که هماهنگی بین زمان‌بندی هنر و علوم در یک برنامه فشرده سخت است». از مضامین پایه استخراج‌شده دیگر، **اختصاص ساعات زنگ هنر به دروس دیگر (جهت جبران عقب‌ماندگی دروس دیگر)** است. به‌عنوان نمونه، آموزگار پایه چهارم بیان کردند: «به دلیل حجم زیاد دروس و مواد و منابع درسی باعث می‌شود که ما آموزگاران مجبور به استفاده از تایم هنر برای سایر دروس شویم». در ادامه دبیر هنر افزود: یکی از مشکلات رایج در مدارس این است که به دلیل فشارهای برنامه‌درسی و نیاز به جبران عقب‌ماندگی‌های درسی، ساعات هنر به دروس دیگر اختصاص داده می‌شود. این مسأله به‌ویژه در مقاطع تحصیلی بالاتر و در زمان‌های نزدیک به امتحانات، بیشتر مشهود است». **استفاده ابزاری از ساعات اختصاص‌یافته به هنر توسط کادر مدرسه** مضمون پایه‌ی دیگری است که در این راستا آموزگار پایه پنجم بیان کردند: «خودم شخصاً سعی کردم یک مرزی برای زنگ هنر ایجاد کنم و از زنگ هنر برای کارهای دیگر و دروس دیگر نزنم مگر اینکه مدیر بگوید آن زنگ می‌خواهم با بچه‌ها صحبت کنم یا اینکه بگویم زنگ هنر چه زمانی است که مشاور می‌خواهد بیاید هرچند من معلم بخوایم به زنگ هنر اهمیت بدهم ولی عوامل دیگری هستند که باعث مختل شدن می‌شوند و تمام مراسم‌ها و جشن‌ها را در زنگ هنر و ورزش برگزار می‌کنند و چندان برایشان با اهمیت نیست». **عدم تخصیص زمان کافی به هر دانش‌آموز به دلیل جمعیت زیاد در یک کلاس** از مضامین پایه دیگری است که در این رابطه دبیر هنر بیان کردند: «تعداد بچه‌ها باید کم باشد زیرا جمعیت زیاد دانش‌آموزان سبب می‌شود که نتوان به‌راحتی فعالیت کرد همچنین دو آموزگار پایه سوم هم معتقدند که تعداد دانش‌آموزان در کلاس نسبت به فضای آن بسیار زیاد است و نمی‌توان در زنگ هنر فعالیت خوبی انجام داد». **جایگاه نامناسب زمان تدریس هنر در برنامه هفتگی** از دیگر مضامین پایه استخراج‌شده است. در این باره آموزگار پایه ششم بیان کردند: «به نظر من، زمان تدریس هنر در برنامه هفتگی بسیار نامناسب

است. معمولاً این درس در ساعات پایانی روز یا در روزهایی قرار می‌گیرد که دانش‌آموزان خسته هستند و انگیزه کافی برای فعالیت‌های خلاقانه ندارند. در این حالت، نه تنها تمرکز دانش‌آموزان پایین می‌آید بلکه اثرات مثبتی که هنر می‌تواند بر روی رشد ذهنی و عاطفی آنان بگذارد، از بین می‌رود». **اکتفا کردن به فعالیت‌های تکراری (مانند نقاشی کشیدن ساده)** مضمون پایه دیگری است که در این خصوص آموزگار پایه پنجم چنین بیان کردند: «معلمان برای جلوگیری از هرگونه بی‌نظمی یا دردهای اضافی، به فعالیت‌هایی مانند رنگ‌آمیزی ساده یا ساخت کاردستی‌های سنتی بسنده کنند؛ اما این در حالی است که با کمی ابتکار و استفاده از منابع دیجیتال یا هنرهای ترکیبی می‌توان فعالیت‌های جذاب‌تر و چالشی‌تری را طراحی کرد که به خلاقیت و تفکر دانش‌آموزان کمک کند».

یکی از مضامین سازمان‌دهنده دیگر، در قالب مضمون محتوا دسته‌بندی شد که خود شامل مضامین تدوین و اجرا است و هر یک از این مضامین خود دارای مضامین پایه هستند. یکی از مضامین پایه استخراج‌شده از بخش تدوین محتوا، **نبود کتاب هنر در مقطع ابتدایی** است. آموزگار پایه ششم بیان کردند: «نبود یک کتابچه یا کتاب برای آموزش هنر به‌عنوان یک نقشه راه برای آموزگاران چالشی است که در روشن شدن زنگ هنر با آن مواجه هستند». در خصوص مضمون پایه دیگر از تدوین محتوا، **نامناسب بودن و تراکم حجم محتوای هنر است**. طبق بیان دبیر هنر: «محتوا خیلی کامل و زیاد است و در حد هنرستان می‌باشد که خیلی از قسمت‌هایش کارایی متوسطه اول را ندارد و محتوای هنر در کل معرفی و آشنایی با رشته‌های مختلف هنری است. مضمون دیگر، **عدم مطابقت محتوا با نیاز و فهم دانش‌آموز است**». در این خصوص دبیر هنر اشاره داشتند: «محتوای هنر در متوسطه اول خیلی تخصصی کار شده و فراتر از سن و درک و حوصله فراگیران متوسطه اول است». آموزگار پایه اول این‌گونه ادامه دادند: «در پایه اول ابتدایی، یکی از چالش‌هایی که با آن مواجه هستیم این است که مفاهیم هنری خیلی ساده و ملموس باشند. بچه‌ها هنوز توانایی درک مفاهیم انتزاعی را ندارند، به همین دلیل بیشتر فعالیت‌های ما باید عملی باشد، مانند نقاشی با دست، ساخت کاردستی‌های ساده و تجربه‌های حسی که برای آن‌ها جذاب و قابل‌فهم باشد». **عدم ارتباط و تلفیق محتوای هنر با سایر دروس** مضمون دیگری است. برای نمونه، آموزگار پایه پنجم بیان داشتند: «یکی از چالش‌های تربیت هنری این است که هنر را از سایر درس‌ها جدا کنیم و بگوییم یک درس جدا است و یا اینکه هنر را در همه درس‌ها دخیل بدیم در علوم ریاضی و ... هنر باشه». همچنین آموزگار پایه چهارم نیز افزودند: «یکی از چالش‌هایی که در تدریس هنر با آن روبه‌رو هستیم، این است که هنر بیشتر به‌عنوان یک موضوع جداگانه دیده می‌شود و این موضوع باعث می‌شود که دانش‌آموزان نتوانند ارتباط آن را با دروس دیگر برقرار کنند».

یکی از مضامین پایه استخراج‌شده از بخش اجرای محتوای تدوین‌شده، **نبود چارت مناسب جهت اجرای محتوا و فعالیت هنری در ساعت هنر** است. آموزگار پایه پنجم اشاره داشتند: «در طول سال تحصیلی چارت‌بندی خاصی از درس هنر وجود ندارد که در اختیارمان قرار داده شود تا طبق آن در طول سال تحصیلی پیش رویم و سرفصل‌های مشخصی نداریم». طبق نظر دبیر هنر: «به نظر من، یکی از مشکلات اصلی در کلاس‌های هنر، نبود برنامه محتوایی و چارت مشخص است. بدون یک چارت، معلمان به‌سختی می‌توانند فعالیت‌های مختلف را مدیریت کنند و گاهی اوقات زمان از دست می‌رود. اگر یک جدول زمان‌بندی دقیق داشته باشیم، می‌توانیم مطمئن شویم که به همه جنبه‌های هنر پرداخته می‌شود». مضمون پایه‌ی دیگر، **پراکندگی محتوای تدوین‌شده** است. در این خصوص آموزگار پایه اول بیان کردند: «یکی از مشکلاتی که در ساعت هنر با آن مواجه می‌شویم، پراکندگی محتوای تدوین‌شده است. گاهی اوقات مطالب به‌طور نامنسجم ارائه می‌شوند و این باعث می‌شود که دانش‌آموزان نتوانند ارتباط مناسبی بین موضوعات پیدا کنند». طبق بیان دبیر هنر: «پراکندگی محتوای تدوین‌شده می‌تواند به کاهش انگیزه و تمرکز دانش‌آموزان

منجر شود. اگر برنامه‌ریزی به‌گونه‌ای باشد که مطالب باهم هم‌راستا و مرتبط باشند، نه تنها آموزش بهتری ارائه می‌شود، بلکه دانش‌آموزان هم بهتر متوجه می‌شوند که چرا این محتوا را یاد می‌گیرند و چگونه می‌توانند آن را در پروژه‌های هنری خود به کار ببرند».

نادیده گرفتن دانش تربیت هنری در پیاده‌سازی محتوا از مضامین دیگر است. آموزگار پایه پنجم در این باره بیان داشتند: « متأسفانه در بسیاری از مواقع، ما در اجرای محتوا فقط به فعالیت‌های هنری ساده توجه داریم و از جنبه‌های تربیتی هنر غافل می‌شویم». دبیر هنر افزود: « گاهی اوقات، محتوا به‌گونه‌ای طراحی می‌شود که فقط بر جنبه‌های فنی تمرکز دارد و این موضوع تربیت هنری را نادیده می‌گیرد. برای مثال، ممکن است به دانش‌آموزان فقط تکنیک‌های نقاشی آموزش داده شود بدون اینکه به آن‌ها آموزش داده شود که چرا هنر مهم است و چگونه می‌تواند در زندگی آن‌ها تأثیر بگذارد». در خصوص مضمون دیگر از اجرای محتوای تدوین‌شده، **تکراری بودن و تنوع نداشتن محتوای تدوین‌شده** است. آموزگار پایه پنجم بیان کردند: «وقتی که کلاس‌های هنر به تکرار همان فعالیت‌ها محدود می‌شود، دانش‌آموزان فرصت یادگیری تکنیک‌های جدید و ارتقای مهارت‌های خود را از دست می‌دهند. برای اینکه آن‌ها از هنر لذت ببرند و مهارت‌های خود را گسترش دهند، باید محتوای هنری را متنوع و جذاب طراحی کنیم». مضمون دیگر، **سیاست‌ها و قوانین محدودکننده از جانب مدرسه در پیاده‌سازی فعالیت‌های هنری** است. آموزگار پایه چهارم اشاره داشت: « گاهی اوقات، قوانین مدرسه اجازه نمی‌دهند که فعالیت‌های هنری به‌طور جامع و آزادانه اجرا شوند». دبیر هنر در رابطه با این مضمون بیان کردند: « در مدارس دائماً به بچه‌ها گوشزد می‌شود که گواش را روی میز و زمین نریزن یا لباسشان کثیف نشود. این تذکرات اصلاً اجازه بروز درونیات را به بچه نمی‌دهد و از طرفی من معلم محدود هستم و هر وقت خدمتکار مدرسه باهام مواجه می‌شود انگار دشمن خودش را دیده است و می‌گوید شما همش کار منو زیاد می‌کنید و از طرفی هنر یعنی شلختگی باید اجازه شلخته کردن داشته باشید تا درون خودتون را روی کاغذ یا بوم بیاری و زیادی تمیز بودن جز چارچوب‌های مصر چیزی ندارد».

یکی دیگر از مضامین سازمان دهنده راهبردهای یاددهی - یادگیری است که خود، شامل مضامین زمان، فضا، معلم، دانش‌آموز و ابزار و امکانات می‌باشد. یکی از مضامین پایه استخراج‌شده، **عدم اختصاص زمان کافی برای مهارت‌آموزی و انجام فعالیت عملی** می‌باشد. اکثر آموزگاران بر کمبود زمان و اختصاص ندادن زمان کافی برای زنگ هنر گله‌مند بودند و آن را چالش مهمی می‌دانستند که دستشان را خواهد بست. آموزگار پایه پنجم بیان کردند: « برای هنر در پایه‌های بالاتر یک زنگ و نصف زنگ در نظر گرفته شده است یعنی بچه‌ها یک هفته در میان به‌صورت گردشی یک‌بار دو زنگ و یک‌بار هم یک زنگ هنر دارند و وی معتقد است که باید برای همه کلاس‌ها دو زنگ در هفته در نظر گرفته شود چون زنگ هنر یک زنگ دیالکتیک هست و در زنگ‌های دیگر می‌شود از آن استفاده کرد و خیلی بحث زمان مهم است». از مضامین دیگر، **برنامه زمانی فشرده ناشی از تعداد زیاد دروس** می‌باشد. آموزگار پایه چهارم بیان داشتند: « وقتی که تعداد دروس زیاد است، زمان تدریس هنر به‌شدت کاهش می‌یابد و فرصت نداریم تا دانش‌آموزان را در خلق آثار هنری همراهی کنیم». مضمون دیگر، **فشار زمانی ناشی از سایر تکالیف در خانه** می‌باشد. دبیر هنر این‌گونه شرح دادند: « وقتی که تکالیف در خانه خیلی زیاد می‌شود، بچه‌ها به‌هیچ‌عنوان فرصتی برای فعالیت‌های آزاد و خلاقانه مانند هنر ندارند. این وضعیت باعث می‌شود که هنر تنها به یک درس کسل‌کننده تبدیل شود که بچه‌ها مجبورند آن را در کوتاه‌ترین زمان ممکن انجام دهند». از مضامین دیگر، **زمان محدود برای بازی و نمایش گروهی** است. از نظر آموزگار پایه دوم: « در کلاس هنر، بازی‌های گروهی و نمایش‌های هنری می‌توانند یک تجربه‌آموزشی جذاب و مؤثر باشند، زیرا به بچه‌ها اجازه می‌دهند تا ایده‌های خود را به‌صورت جمعی بیان کنند و با یکدیگر همکاری کنند؛ اما وقتی زمان کلاس محدود است و باید

به سرعت به مطالب مختلف پرداخته شود، عملاً نمی‌توانیم وقت کافی برای این نوع فعالیت‌ها اختصاص دهیم». یکی از مضامین استخراج‌شده از مضمون فضا، مضمون پایه **نداشتن کارگاه آموزشی متناسب با درس هنر** است که در این باره دبیر هنر افزودند: «بزرگ‌ترین دغدغه ما نداشتن کارگاه آموزشی متناسب با درس هنر است ما باید کارگاه هنر داشته باشیم بچه‌ها یا هنرجوها باید در فضای آزاد و باز کار انجام دهند».

مضمون دیگر، **محدودیت فضای فیزیکی کلاس برای انجام فعالیت هنری** است. آموزگار پایه ششم بیان داشتند: «فضای محدود باعث می‌شود که تجهیزات و مواد هنری به‌طور مؤثر در دسترس قرار نگیرند. به‌عنوان مثال، ممکن است برای هر دانش‌آموز تنها یک فضای کوچک روی میز یا سطح کار باشد که نمی‌تواند به‌راحتی ابزارهای مختلف مانند رنگ، کاغذهای بزرگ، یا ابزارهای برش را به‌طور هم‌زمان استفاده کند. در نتیجه، بسیاری از معلمان مجبور می‌شوند فعالیت‌هایی ساده‌تر و کم‌حجم‌تر را انتخاب کنند که به‌طور کامل نمی‌تواند توانایی‌های خلاقانه دانش‌آموزان را به چالش بکشد». **کمبود فضای مناسب برای به نمایش گذاشتن آثار هنری از مضامین دیگر** است. دبیر هنر این‌گونه بیان داشتند: «در کلاس‌های هنر، دانش‌آموزان معمولاً پروژه‌ها و آثار هنری متنوعی تولید می‌کنند که می‌تواند بخشی از رشد خلاقانه آن‌ها را به نمایش بگذارد؛ اما در اکثر مدارس، به دلیل محدودیت فضا، عملاً امکان نمایش این آثار در محیط مدرسه وجود ندارد. این مسأله نه تنها فرصتی برای افتخار به دستاوردهای هنری دانش‌آموزان فراهم نمی‌کند، بلکه به‌نوعی از ارزش‌گذاری به هنر و خلاقیت در مدرسه کاسته می‌شود». **فضای روانی، فرهنگی و اجتماعی نامطلوب** از دیگر مضامین پایه هست. دبیر هنر بیان داشتند: «در فضای فرهنگی جامعه ما، هیچ‌گاه هنر به‌اندازه دروس علمی به‌عنوان یک مسیر جدی دیده نمی‌شود. وقتی بچه‌ها این را می‌بینند، احساس می‌کنند که هنر برای موفقیت در زندگی شغلی کافی نیست. در نتیجه، حتی اگر استعداد هنری دارند، بیشتر به سمت رشته‌های دیگر گرایش پیدا می‌کنند».

در راستای مضامین پایه استخراج‌شده از بخش مضمون سازمان دهنده‌ی معلم، مضمون پایه **آشنایی اندک آموزگاران غیرمتخصص در رابطه با دانش تخصصی تربیت هنری** منظور گردیده است. برای نمونه آموزگار پایه اول در این باره اذعان داشتند: «این چندین سالی که به‌عنوان آموزگار پایه اول در مدارس تدریس کردم چیزی به اسم تربیت هنری ندیدم و نشنیدم و فعالیتی در این باره صورت نگرفته است خیلی درصد کمی وجود دارد اگر آموزگار یا معلم هنری در مدارس بتواند آن را اجرا کند که درصدش خیلی کم است». از مضامین پایه دیگر **عدم توجه و اهمیت ندادن معلم به درس هنر (تلقی به‌عنوان زمان استراحت و وقت‌گذرانی)** است. از نظر آموزگار پایه اول: «زنگ هنر معمولاً زنگ استراحت معلمان است زیرا در زنگ‌های دیگر آن‌قدر از معلم انرژی صرف می‌شود و همین علت در زنگ هنر بچه‌ها آزاد هستند در زنگ‌های دیگر درگیر فرایند یاددهی و یادگیری هستیم و اگر در زنگ هنر هم این روند ادامه پیدا کند دیگر توانایی و کشش آن را نداریم. در سال‌های پیشین فعالیت‌های مختلف صورت می‌گرفت ولی امسال نه من معلم کشش دارم نه دانش‌آموزان. به همین دلیل زنگ استراحت است و اینکه دانش‌آموزان را آزاد می‌گذاریم».

کمبود یا فقدان معلم متخصص در درس هنر به‌خصوص در خط و سفالگری از دیگر مضامین پایه است. آموزگار پایه پنجم اشاره داشت: «در کلاس پنجم باید خط کار شود، سفال کار شود آیا من معلم در این زمینه مهارت دارم؟ مسلماً پاسخ خیر است. خود من تا حالا سفال دست نگرفتم چه برسد به بچه‌ها آموزش دهم و خود بنده از نظر خط خیلی دچار مشکل هستم و حتی خودم در کلاس خط ثبت‌نام کردم و تا حدودی توانستم خطم را خوب کنم ولی تا آن سطح نرسیدم که بخواهم به بچه‌ها آموزش دهم. آموزگار پایه اول افزود: برای ورزش، معلم ورزش داریم ولی برای هنر معلم متخصص و جداگانه‌ای اختصاص داده نشده است». از مضامین دیگر، **عدم اعتماد به نفس انگیزه لازم و کافی معلمان** است. طبق بیان دبیر هنر: «کمبود انگیزه در تدریس

هنر به‌ویژه زمانی خود را نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی‌های کلاس به‌خوبی پیش نمی‌رود. وقتی که خودم در تدریس این درس احساس انگیزه و شور نداشته باشم، نمی‌توانم آن انرژی مثبت را به دانش‌آموزان منتقل کنم. هنر به‌عنوان یک درس خلاقانه و پر از فرصت‌های آموزشی، نیازمند انگیزه و اشتیاق معلم است، اما وقتی خود معلم در این زمینه تردید داشته باشد، تأثیر منفی بر روی دانش‌آموزان خواهد داشت». **هزینه‌بر بودن شرکت معلم در کلاس‌های فوق‌برنامه هنر** از مضامین دیگری از مضمون سازمان دهنده معلم هست. آموزگار کلاس چندپایه (اول و سوم) معتقد بود: «به دلیل آموزش‌های کم اگر بنده بخواهم در کلاس آموزشی هنر شرکت کنم جایی در اطراف خودم ندارم که بروم آموزش ببینم به‌صورت حرفه‌ای بخواهم کار کنم و به این دلیل که برام سخته تا به یک شهر دیگری بروم برای همین منصرف شدم حتی هزینه‌های آموزش هم زیاد است و اگر من معلم این آموزش‌ها را رایگان داشته باشم آنگاه می‌توانم در کلاس‌های ۳۰ نفره حداقل استعداد سه نفر را شکوفا و پرورش دهم درواقع این آموزش‌ها سبب می‌شود که معلم در زنگ هنر بداند چه‌کاری باید انجام دهد درواقع بچه‌ها را به استعدادهای خودشان هدایت کند». مضمون پایه دیگر **شکاف‌های مهارتی به دلیل عصر تحول و رایانه و دیجیتالیست** هست. در این راستا دبیر هنر بیان کردند: این چالش‌ها واقعاً نیاز به توجه فوری دارند. برای مقابله با این مشکلات، باید سیستم‌های آموزشی به‌سرعت به‌روز شوند و مهارت‌های دیجیتالی به‌عنوان بخش اصلی برنامه‌های درسی وارد شوند». **دوری کردن معلمان از زنگ هنر به خاطر دردسر فعالیت‌های هنر و کنترل کردن بچه‌ها** از مضامین پایه دیگری از مضمون معلم است. برای نمونه، آموزگار پایه دوم بیان کردند: «مسائلی که در پایه‌های پایین‌تر با آن سروکار داریم این است که وقتی بخواهیم فعالیت‌های متنوعی را در زنگ هنر ایجاد کنیم و اجرایشان کنیم نیاز به صبر و حوصله زیادی دارد بحث کنترل کردن بچه‌ها خیلی کار دشواری است و خیلی از معلمان به خاطر اینکه دردسرش زیاده است درواقع از این کار دوری می‌کنند از سوی دیگر سروصدای زیادی هم تولید می‌کند و از سوی عوامل مدرسه هشدار داده خواهد شد که مبدا مزاحم کلاس‌های دیگر شویم».

مضمون پایه دیگر، **عدم برگزاری دوره‌های آموزشی ضمن خدمت هنر** است. برای نمونه، آموزگار پایه اول بیان کردند: «ما آموزش‌های تخصصی ندیدیم و آنچه در کلاس‌های ضمن خدمت یا دانشگاه فرهنگیان آموزش داده میشه همش کلیشه‌ای و تکراری است و آموزش کاربردی داده نمی‌شود تا به بچه‌ها منتقل کنیم». در **معرض اتهام قرار دادن معلم خلاق در زنگ هنر** مضمون دیگری است که از مصاحبه به‌دست آمد. آموزگار پایه پنجم بیان کردند: «وقتی در زنگ هنر خیلی خلاق باشیم و وقت کافی برای زنگ هنر خرج کنیم از سوی والدین متهم میشیم زیرا این‌طور تلقی می‌کنند که اگر ما در زنگ هنر زمان خرج کنیم انگار از ساعات با ارزش دروسی همچون ریاضی و علوم و غیره زده‌ایم و یا کم‌کاری صورت گرفته است». یکی دیگر از مضامین پایه استخراج‌شده؛ **تفاوت‌های فردی، تنوع نیازها و علایق دانش‌آموزان** است که در این رابطه آموزگار پایه اول بیان داشتند: «علاقه بچه‌ها متفاوت است مثلاً یکی دوست داره نقاشی بکشه یکی دوست داره با خمیربازی کنه یکی اوریگami دوست داره و همین علت نمی‌شود تو یک زنگ با همه یک موضوع را کارکرد از طرفی هم همیشه بر خلاف علاقه و استعدادشون مجبورشون کنیم. به همین دلیل به نظرم کلاس‌های هنر برای رشته‌های مختلف تو هر مدرسه‌ای از واجبات است». مضمون پایه استخراج‌شده دیگر از مضمون دانش‌آموز، **بی‌توجهی و اهمیت ندادن دانش‌آموز به درس هنر** می‌باشد. از نظر آموزگار پایه ششم: «در بعضی مواقع، دیده‌ام که دانش‌آموزان به هنر به چشم یک ساعت تفریحی نگاه می‌کنند که باید فقط در آن وقت بگذرانند، نه اینکه از آن چیزی یاد بگیرند. این دیدگاه باعث می‌شود که درس هنر برای آن‌ها تبدیل به یک‌زمان تلف‌شده یا یک نوع اجباری برای مدرسه شود». مضمون دیگر، **ضعف دانش‌آموزان در مهارت‌های دستی و حرکتی** است. «ضعف در مهارت‌های حرکتی و دستی، به‌ویژه در دوره‌های ابتدایی، بیشتر به چشم می‌آید. در این مقطع، بچه‌ها هنوز درحال توسعه توانایی‌های حرکتی خود هستند و اگر

در کلاس‌های هنر به این مهارت‌ها توجه کافی نشود، ممکن است در مراحل بالاتر دچار مشکل شوند. به‌طور خاص، در پروژه‌هایی که نیاز به تمرکز و هماهنگی دست و چشم دارند، ضعف در این مهارت‌ها خود را نشان می‌دهد» (دبیر هنر). مضمون پایه استخراج‌شده دیگر از مضمون دانش‌آموز، **عدم اثرگذاری دانش‌آموز در زیباسازی مدارس** است. برای نمونه، آموزگار پایه پنجم افزودند: «به نظرم یکی از جنبه‌های تربیت هنری بچه‌ها تزئین هنری کلاس می‌تواند باشد که اینکه بچه‌ها در بحث تزئین کلاس چه مقدار می‌توانند همکاری کنند. برای مثال در کلاس‌مان یکی از کارهایی که کلاس را تزئین می‌کنیم جشن‌های ۲۲ بهمن است و بنده همیشه دوست دارم بچه‌ها این کارها را باسلیقه خود و البته با نظارت بنده انجام دهند و آن روزی که کلاس تزئین کردیم و بعد آن‌وقتی که وارد دفتر شدم با واکنشی که از سوی مدیر مواجه شدم این بود که چرا زنگ اول و آن‌هم کل زنگ را برای تزئین کلاس گذاشتین و جدا از اینکه اگر بچه‌ها سروصدا می‌کردن به‌عنوان اعتراض می‌آمدند».

غیبت دانش‌آموزان در ساعت هنر، مضمون دیگری است که در این خصوص آموزگار پایه پنجم بیان کردند: «به نظرم چیزی که در هنر مطرح است اول باید دیدگاه خانواده‌ها را تغییر داد و بعد وارد آموزش و پرورش شویم زیرا تا وقتی که خانواده یاد نگیرد زنگ هنر به دنبال دانش‌آموز نیاید و بداند که زنگ هنر هم مثل زنگ سایر دروس از زنگ‌های واجب است آن موقع می‌توانیم بگوییم که بخش هنر خوب دارد کارش را پیش می‌برد ولی نه وقتی زنگ هنر میشه دانش‌آموز اجازه می‌گیرد که بره خونه و خانواده به خودش اجازه میده که به دنبال دانش‌آموز بیاید و اینجااست که می‌توان به صورتی گفت که فاتحه هنر دارد خوانده می‌شود و خیلی بی‌ارزش شمرده می‌شود». **ابزار و امکانات**، مضمون دیگری است که خود شامل مضامین پایه است. **کمبود ابزار کارگاهی هنر** یکی از مضامین است که در این باره دبیر هنر بیان کردند: «برای اینکه دانش‌آموز بتواند جنبه‌های مختلف درونی خودش را نشان دهد احتیاج به چند تا موارد دارد که یکی از موارد مهمش وجود ابزار متنوع هنری است که متأسفانه در مدارس این ابزارها به‌ندرت یافت می‌شوند در صورتی که اکثر مدارس دولتی با کمبود ابزارها مواجه هستند اجازه ورود جنبه‌های وجودی را به دانش‌آموز نمی‌دهند». از مضامین پایه دیگر، **کمبود ابزار و نرم‌افزار هوشمند** است. در این رابطه آموزگار پایه سوم اشاره داشت: «بسیاری از مدارس در مناطق مختلف، حتی دسترسی به کامپیوترها و دستگاه‌های ساده ندارند. نرم‌افزارهای گرافیکی یا برنامه‌های طراحی هنری که می‌توانند به دانش‌آموزان کمک کنند تا آثار هنری خود را دیجیتال کنند، در دسترس ما نیست و این محدودیت‌ها مانع از رشد خلاقیت و مهارت‌های فنی آن‌ها می‌شود». از مضامین پایه دیگر، **کمبود بودجه و منابع مالی** هست. آموزگار پایه پنجم اذعان داشت: «اینکه یک مدیر چقدر در ذهن خودش و یا طبق چارتی که برای مدرسه دارد چقدر برای بخش هنری مدرسه هزینه می‌کند مثلاً در زیباسازی مدرسه نهایت هزینه‌ای که مدیر برای مدرسه انجام می‌دهد در بخش هنری، زیباسازی مدرسه است که آن‌هم در نقاشی دیوار خلاصه می‌شود. از مضامین پایه دیگر **کمبود بازدیدهای خارج از مدرسه (بازدید از موزه، نمایشگاه‌های هنر، طبیعت و نظایر آن) است**. طبق اعلام آموزگار پایه سوم: «یکی از مشکلات اساسی، کمبود بازدیدهای خارج از مدرسه است. بازدید از موزه‌ها، گالری‌ها، یا حتی کارگاه‌های هنری می‌تواند به دانش‌آموزان کمک کند تا با آثار هنری واقعی و هنرمندان حرفه‌ای آشنا شوند و الهام بگیرند. اما متأسفانه به دلیل مشکلات مالی یا عدم برنامه‌ریزی درست، این نوع فعالیت‌ها در بسیاری از مدارس به‌ندرت انجام می‌شود».

آخرین مضمون از مضامین سازمان دهنده، **ارزشیابی** هست که خود شامل مضامین سازمان دهنده دوم؛ اهداف و اجرا ارزشیابی است. از مضامین پایه‌ای استخراج‌شده، **عدم نظارت و ارزشیابی از فعالیت‌های هنری معلمان** است. برای نمونه، آموزگار پایه پنجم بیان داشت: «یکی از چالش‌ها به زنگ هنر این است که ببینیم در ارزشیابی‌مان چقدر هنر را بولد می‌کنیم مثلاً اگر از اداره آموزش و پرورش بازدید بیایند به ارزشیابی در زنگ ریاضی و فارسی و ... دقت می‌کنند دیگر کسی نگاه نمی‌کند که در

زمینه هنر در زنگ هنر چه کاری انجام شده است یا این معلم چقدر توانسته بچه‌ها را کشف استعداد کند و به تربیت هنری آن‌ها بپردازد». **وجود امتحان هنر و لحاظ کردن نمره برای آن**، ضمن دیگری است که بر اساس دیدگاه دبیر هنر: «شدیداً مخالف ارزشیابی کاغذی و اینکه معلم موضوع دهد بعد بیان کند امروز امتحان هنر داریم هستیم. به نظرم؛ بچه تو درس هنر باید طی سال، روزه‌روز، جلسه به جلسه سنجیده شود در هر ماه با ماه قبلی مقایسه شود و خودم برای ارزشیابی حدود دو ساله که چک‌لیست تهیه کردم و هر سه ماه خدمت خانواده ارائه می‌دهم و یک سری آیتم‌های مربوط به هر پایه تحصیلی را جدا کردم طبق تحقیق و مطالعه انتخاب کردم و جدول‌بندی می‌کنم سه ماه به خانواده‌ها می‌دهم و در آن آیتم‌بندی این‌طور نیست که یک موضوع را ملاک قرار دهم برای شناسایی بچه و بر اساس آن در کارنامه نمره بزارم بلکه میام یک سال تحصیلی یک بچه را بررسی می‌کنم. بنده یک شاگرد در کلاس سوم دارم که خیلی نسبت به هم سن و سال‌هایش ضعیف‌تر است ولی خوب به غلط یا درست داره می‌گذراند و حتی چند وقت پیش اومد به هم گفت خانم معلم من خیلی شما و درس هنر را دوست دارم چون همیشه کارنامه خیلی خوبه. این از نظر من یعنی راه درست رفتن یعنی این بچه متوجه بشه اگر ریاضیم خوب نیست به جاش هنرم قویه من تو هنر می‌تونم موفق باشم و یک‌راه باز شود برای تلاش کردن بیشتر برای آینده‌اش و همیشه به خانواده‌ها می‌گویم که این دنیا قراره آن‌قدر بهمون سخت بگیره که این درس و امتحانات در آن ناپیژه پس چقدر خوبه یک راه فرار برای حتی شده لحظه‌ای ساعتی پیدا کنیم و بهترین راه فرار واقعاً درس هنر است». مضمون دیگر، **عدم ارزشیابی و آزمون در سنجش مهارت‌ها** است. آموزگار پایه سوم اذعان داشتند: «ارزشیابی و آزمون درستی برای این درس در نظر گرفته نشده که میزان مهارت و هنر دانش‌آموزان را به‌طور شایسته اندازه‌گیری نماید». از دیگر مضامین پایه، **عدم وجود معیار دقیق و مشخص ارزشیابی** است. یکی از آموزگاران پایه چهارم در این زمینه بیان کردند: «مشکل اصلی این است که برای درس هنر، نمی‌توانیم از همان معیارهای ثابت و مشخصی که برای دیگر دروس داریم استفاده کنیم. این موضوع برای من به‌عنوان آموزگار یک چالش بزرگ است، چون هنر به‌طور مستقیم با خلاقیت و احساسات دانش‌آموزان ارتباط دارد و نمی‌توان یک قالب مشخص برای همه تعیین کرد». از مضامین پایه استخراج‌شده از اجرای ارزشیابی، **کمبود زمان برای ارزیابی و بازخورد** هست برای نمونه، آموزگار هنر پایه دوم ابتدایی بیان کردند: «در کلاس، با توجه به تعداد زیاد دانش‌آموزان و برنامه‌درسی فشرده، نمی‌توانم برای هر پروژه هنری وقت کافی اختصاص دهم. این موضوع باعث می‌شود که نتوانم بازخوردهای عمیق و مفصل به بچه‌ها بدهم».

از مضامین دیگر، **انتظار گرفتن نمره بالا در درس هنر** است. آموزگار پایه پنجم در این‌باره چنین بیان کرد: «یکی از بزرگ‌ترین مشکلات در درس هنر، انتظارات غیرواقعی دانش‌آموزان از نمره است. هنر به‌هیچ‌وجه یک فعالیت کاملاً استاندارد و قابل‌اندازه‌گیری نیست که بتوانیم آن را به‌راحتی در قالب نمره‌های بالا ارزیابی کنیم». **عدم ارزشیابی از فعالیت هنری به‌طور تکوینی** مضمون دیگری است که متخصصان بدان اشاره داشتند. بر اساس نظر آموزگار پایه سوم ابتدایی: «در کلاس‌های ابتدایی، ارزیابی تکوینی باید بخش بزرگی از فرایند یادگیری هنر باشد، اما به دلیل اینکه بیشتر به ارزیابی نهایی آثار هنری دانش‌آموزان پرداخته می‌شود، فرصت برای ارزیابی مداوم وجود ندارد. این موضوع به این معنی است که نمی‌توانم به دانش‌آموزان در هر مرحله از پروژه‌ها کمک کنم و روند پیشرفتشان را هدایت کنم. در نتیجه، بسیاری از مشکلاتی که در آغاز کار وجود دارند، به‌موقع شناسایی نمی‌شوند». مضمون دیگر، **غیرواقعی و شخصی بودن ارزیابی از سوی معلم** است. برای نمونه، آموزگار پایه ششم افزود: «گاهی اوقات وقتی که یک دانش‌آموز در کارش از نظر من خوب عمل نکرده یا به نظر من زیبایی بصری ندارد، نمی‌توانم از احساساتم جدا بشوم. این می‌تواند به‌طور ناخود آگاه قضاوت من را تحت‌فشار قرار دهد. من سعی می‌کنم عادلانه باشم، اما نمی‌توانم انکار

کنم که ترجیحات شخصی من در ارزیابی آثار هنری دخیل نیست».

مضامین سازمان دهنده اول	مضامین سازمان دهنده دوم	مضامین پایه
-------------------------	-------------------------	-------------

هدف

تدوین هدف

آرمانی، ایدئولوژیک و کلی بودن اهداف؛ عدم وضوح اهداف آموزش هنر و نیاز به تدوین روش‌های اجرایی مشخص برای تحقق آن‌ها؛ فقدان رویکرد تلفیقی برای تحقق اهداف تربیت‌هنری به مثابه کارکرد ثانوی دروس؛ عدم هماهنگی اهداف هنر با رده سنی، نیاز و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان؛ ناکافی بودن برنامه‌های مربوط به توسعه برنامه‌درسی هنر؛ عدم توجه به هنرهای مختلف مانند موسیقی، خوشنویسی و نظایر آن. کمبود اهداف آموزشی تقویت صور خیال.

اجرای هدف

بی توجهی به اهمیت اهداف برنامه درسی هنر در اجرای اهداف آموزشی در مدارس؛ نظری بودن اهداف برنامه‌درسی در اجرای اهداف آموزشی؛ عدم اقبال به جایگاه هنر و اختیاری دانستن آن؛ اختصاص ساعت هنر جهت جبران عقب ماندگی دروس دیگر؛ اکتفا کردن به فعالیت‌های تکراری و تقلیدی؛ نامناسب بودن زمان تدریس هنر در برنامه هفتگی؛ ناآگاهی و نگرش منفی اولیای دانش‌آموزان نسبت به اهمیت هنر؛ عدم امکان تحقق تمام اهداف آموزشی و تربیت هنری؛ عدم همساز عملکردهای آموزشی به مثابه تحقق اهداف آموزشی تدوین.

عدم توجه به حدود و ثغور تربیت هنری و مغفول ماندن آن در کتاب‌های درسی - عدم تلفیق و بی ارتباط بودن هنر با سایر موضوعات درسی - حذف کتاب درسی هنر در دوره ابتدایی - عدم تطابق محتوا با سن و درک دانش‌آموز - کهنگی و به روز نبودن محتوا - نامناسب بودن و تراکم حجم محتوای هنر

محتوا

تدوین محتوا

توجه و تاکید صرف به محتوای سایر دروس در مقابل محتوای هنر؛ عدم نوآوری در اجرای محتوای درسی به دلیل به کارگیری شیوه سنتی آموزش؛ دشواری در اجرای هنر به جهت محتوای عملی فراوان؛ جذاب نبودن روش‌های اجرای محتوای درسی در کلاس؛ نبود چارت مناسب جهت اجرای محتوا و فعالیت هنری در ساعت هنر؛ پراکندگی محتوای تدوین شده؛ نادیده گرفته شدن دانش تربیت هنری در اجرای محتوا؛ تکراری بودن و تنوع نداشتن محتوای تدوین شده؛ سیاست‌ها و قوانین

اجرای محتوای تدوین شده

ساعت اختصاص یافته اندک به هنر و گاهی هم حذف آن در برخی از مدارس؛ عدم اختصاص زمان کافی برای مهارت آموزی و انجام فعالیت عملی؛ برنامه زمانی فشرده ناشی از تعداد زیاد دروس؛ فشار زمانی ناشی از سایر تکالیف در خانه؛ زمان محدود برای بازی و

زمان آموزش

معماری نامناسب، خشک و رسمی مدارس؛ کمبود فضای کارگاهی و استودیو هنر؛ فضای محدود کلاس؛ کمبود فضا یا مکان مناسب برای به نمایش گذاشتن آثار هنری؛ فضای روانی، فرهنگی و اجتماعی نامطلوب.

فضای آموزشی

معلم

آشنایی اندک آموزگاران غیرمتخصص با دانش تخصصی تربیت هنری؛ عدم توجه و اهمیت ندادن معلم به درس هنر؛ نبود یا فقدان معلم متخصص در درس هنر؛ عدم اعتماد به نفس و انگیزه لازم و کافی معلمان؛ هزینه بر بودن شرکت معلم در کلاس - های فوق برنامه هنر؛ دوری کردن معلمان از زنگ هنر بخاطر دزدسر کنترل کردن بچه‌ها؛ عدم برگزاری دوره ضمن خدمت؛ در معرض اتهام قراردادن معلم خلاق؛ عدم توجه و غفلت معلم از تاثیر کانون‌های فرهنگی و هنری بر تربیت هنری؛ بی‌توجهی و عدم ضابطه‌مندی و سلیقه‌ای عمل کردن معلم در درس هنر

راهنمای یاددهی- یادگیری

دانش آموز

پیشینه و درک هنری ضعیف دانش‌آموزان؛ تفاوت‌های فردی، تنوع و نیاز دانش-آموزان؛ عدم اعتماد به نفس و انگیزه دانش‌آموزان در انجام فعالیت‌های هنری؛ کمبود تمرکز، دقت و خلاقیت دانش‌آموزان؛ نقش کمرنگ دانش‌آموزان در انجام تکالیف و فعالیت در منزل؛ بی‌توجهی و اهمیت ندادن دانش‌آموز به درس هنر؛ ضعف دانش‌آموزان در مهارت‌های دستی و حرکتی؛ نقش نداشتن دانش‌آموزان در: ساسات، مدارس، غست دانش، آمه؛ د، ساعت هنر.

ابزار و امکانات

عدم بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات و آموزش مجازی در تربیت هنری، محدودیت و کمبود بازدید از موزه‌ها و نمایشگاه و نظایر آن؛ کمبود مواد و وسایل کمک آموزشی هنر؛ عدم همکاری لازم برخی از مقامات آموزشی و سازمان‌ها از آموزش و پرورش جهت تأمین منابع مالی و انسانی؛ کافی نبودن امکانات آموزشی و پژوهشی نسبت به تربیت هنری. کمبود ابزار و نرم افزار هوشمند.

هدف ارزشیابی

عدم نظارت و ارزشیابی از فعالیت هنری معلمان؛ وجود امتحان هنر و لحاظ کردن نمره برای آن؛ عدم ارزشیابی و آزمون در سنجش مهارت‌ها؛ عدم وجود معیار خاص ارزشیابی؛ عدم وجود معیار و ابزار هنجاریابی شده جهت سنجش رویکرد تربیت هنری معلمان؛ سیطره کمیت بر کیفیت.

ارزشیابی

اجرای ارزشیابی

عدم استفاده از روش‌ها و ابزار کیفی مانند پوشه کار، مشاهده، خودارزشیابی و دیگر ارزشیابی؛ درخواست مدرسه و اولیا برای نمرات بالا در درس هنر؛ جدی نگرفتن ارزشیابی از سوی معلمان؛ انتظار زیاد دانش‌آموزان در گرفتن نمره بالا در درس هنر.

شکل ۱- مضامین به‌دست آمده از مصاحبه

- بخش کمی

در بخش کمی پرسشنامه در اختیار ۱۲ بانو و ۸ آقا از مشارکت‌کنندگان مرحله‌ی قبل قرار گرفت که ۸ نفر (۴۰ درصد) دارای مدرک کارشناسی، ۸ نفر کارشناسی ارشد (۴۰ درصد)، دکتری ۴ نفر (۲۰ درصد) بودند. چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش که در قالب ۸۷ عامل دسته‌بندی شده بود، بر مبنای مراحل روش ویکور فازی و بر اساس داده‌های وارد شده و مقدار به‌دست‌آمده Qi‌های حاصل از خروجی برنامه، عوامل رتبه‌بندی شدند (مضمونی که کمترین مقدار را داشته باشد، رتبه نخست را

خواهد داشت). بر این اساس؛ مهم‌ترین چالش، کمبود فضای کارگاهی و استودیوی هنر برای فعالیت هنری بود که در قالب مضمون فضای آموزشی دسته‌بندی شده است. چالش عدم هماهنگی اهداف هنر بارده سنی، نیاز و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان کم اولویت‌ترین چالش از دیدگاه صاحب‌نظران بوده است.

جدول ۲- رتبه‌بندی چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش

مضامین	Si ^۳	Ri ^۲	Qi ^۱	رتبه‌بندی نهایی
آرامی، ایدئولوژیک و کلی بودن اهداف	۰,۱۴۴۸۷۳۲۶۸	۰,۰۵۶۱	۰,۵۳۵۵۸۷۹۸	۸۴
عدم وضوح اهداف آموزش هنر و نیاز به تدوین روش‌های اجرایی مشخص برای تحقق آن‌ها	۰,۱۲۹۲۹۷۱۵	۰,۰۵۴۷	۰,۵۱۱۳۴۸۶۱۶	۸۱
فقدان رویکرد تلفیقی برای تحقق اهداف هنر و تربیت هنری به‌مثابه کارکرد ثانوی دروس	۰,۱۸۱۹۴۹۲۹۱	۰,۰۵۱۸	۰,۵۳۰۵۴۵۷۰۳	۸۳
عدم هماهنگی اهداف هنر بارده سنی، نیاز و تفاوت‌های فردی دانش‌آموزان	۰,۳۰۵۶۸۶۱۹۷	۰,۰۵۱۸	۰,۶۱۸۶۹۴۶۳۷	۸۷
ناکافی بودن برنامه‌های مربوط به توسعه برنامه‌درسی هنر	۰,۲۸۶۳۱۲۲۱۹	۰,۰۵۱۸	۰,۶۰۴۰۶۵۱۹۷	۸۶
کمبود اهداف آموزشی تقویت صورخیال	۰,۲۷۸۳۰۱۶۵۸	۰,۰۵۱۸	۰,۵۹۸۰۱۶۳۶۱	۸۵
عدم توجه به هنرهای مختلف مانند موسیقی، خوش‌نویسی، نقد هنری و نظایر آن	۰,۰۱۶۷۷۰۰۶۷۸	۰,۰۳۳۱۳۱۳۹۱	۰,۳۴۸۱۱۳۸۲۵	۷۸
به حاشیه رانده شدن و بی‌توجهی به اهمیت اهداف برنامه‌درسی هنر در اجرای اهداف آموزشی در مدارس	۰,۲۱۰۲۹۴۵۲۱	۰,۰۴۱۱۶۶۷۹۰۳	۰,۴۵۶۳۵۹۷۵۳	۷۹
نظری بودن اهداف برنامه‌درسی هنر در اجرای اهداف آموزشی	۰,۱۳۴۴۹۳۴۹۵	۰,۰۵۱۸	۰,۴۸۱۸۷۴۶۳۶	۸۰
عدم اقبال عمومی به جایگاه هنر و اختیاری دانستن آن	۰,۱۵۳۲۴۸۶۸۹	۰	۰,۰۴۱۹۱۲۳۲۵	۷
عدم امکان تحقق تمام اهداف آموزشی و تربیت هنری	۰,۲۴۸۸۳۷۸۱۶	۰,۰۰۲۹۰۵۹۸	۰,۱۳۹۹۹۲۴۰۹	۵۶
عدم همسانی عملکرد اداره آموزش و پرورش با توجه به اهداف آموزشی تدوین شده	۰,۳۲۵۸۵۶۹۶۶	۰,۰۲۸۳۳۴۶	۰,۱۹۷۷۵۰۳۸۱۵	۷۴
تداخل یا تضاد در پیوند اهداف هنر با اهداف سایر دروس	۰,۳۰۷۹۳۰۳۷۷	۰,۰۰۲۶۸۳۲۴	۰,۱۸۲۶۲۸۴۵	۷۳
استفاده ابزاری از ساعات اختصاص یافته به هنر توسط کادر مدرسه	۰,۲۸۴۸۳۲۰۶	۰,۰۰۲۶۸۳۲۴	۰,۱۶۵۱۸۶۷۳۴	۷۰
اختصاص ساعات هنر جهت جبران عقب‌ماندگی دروس دیگر	۰,۲۷۹۱۷۴۷۸۳	۰,۰۰۲۶۸۳۲۴	۰,۱۶۰۹۱۴۸۸۱	۶۹
عدم تخصیص زمان کافی به هر دانش‌آموز به دلیل جمعیت زیاد در کلاس	۰,۷۵۹۹۰۰۸۰۹	۰,۰۰۲۶۸۳۲۴	۰,۵۲۳۹۱۴۷۹۵	۸۲
جایگاه نامناسب ساعت هنر در برنامه هفتگی	۰,۳۴۹۶۶۴۴۳۷	۰,۰۰۱۷۱۶۲۰۶	۰,۲۰۵۲۴۸۲۹	۷۵
انجام فعالیت‌های تکراری و تقلیدی در کلاس مانند نقاشی و کاردستی	۰,۲۹۶۱۳۴۰۷۴	۰,۰۰۲۱۵۸۳۹۷	۰,۱۶۹۰۴۳۲۲۹	۷۱

$$Q_j = v \left[\frac{S_j - S^+}{S^- - S^+} \right] + (1-v) \left[\frac{R_j - R^+}{R^- - R^+} \right]$$

$$S^+ = \max_j \{S_j\}$$

$$S^- = \min_j \{S_j\}$$

$$R^+ = \max_j \{R_j\}$$

$$R^- = \min_j \{R_j\}$$

1

$$Sl = \sum_{j=1}^n [w_i (f_j^+ - f_{ij}) (f_j^+ - f_j^-)]$$

2,3:

$$Rl = \sum_{j=1}^n [w_i (f_j^+ - f_{ij}) (f_j^+ - f_j^-)]$$

۴۴	۰,۰۵۳۳۰۰۴۶	۰,۰۰۲۶۸۳۲۴	۰,۲۰۵۵۶۲۹۸۵	ناآگاهی و نگرش منفی اولیای دانش‌آموزان نسبت به اهمیت هنر
۱۳	۰,۰۴۸۱۹۴۳۳۵	۰	۰,۱۶۱۵۶۸۰۴۵	اختصاص معلم غیرمتخصص به دلیل پرکردن ساعت موظفی معلمان
۲	۰,۰۲۰۵۹۶۱۶۳	۰,۰۰۰۱۵۰۵۳	۰,۱۲۳۲۴۲۶۶۱	نبود کتاب درسی هنر در دوره ابتدایی
۷۶	۰,۲۱۰۸۴۶۲۸۹	۰,۰۰۰۱۴۶۷۷۳	۰,۳۷۵۲۳۷۹۸۸	عدم تطابق محتوا با سن و درک و نیاز دانش‌آموز
۲۸	۰,۰۸۰۲۷۱۶۸۴	۰,۰۰۰۱۳۸۹۲	۰,۲۰۵۷۳۲۰۲۹	عدم توجه به به حدود و ثغور تربیت هنری و مغفول ماندن آن در کتاب‌های درسی
۵۳	۰,۱۲۶۶۵۶۷۵۲	۰,۰۰۰۱۳۸۹۲	۰,۲۶۳۸۳۴۶۱۵	بی ارتباط بودن و عدم تلفیق هنر با سایر موضوعات درسی
۳۴	۰,۰۸۸۸۴	۰,۰۰۰۱۳۸۹۲	۰,۲۱۳۷۶۱۳۲۶	تکراری بودن، کهنگی و به روز نبودن محتوا
۴۲	۰,۱۰۰۶۱۶۰۹۵	۰,۰۰۰۱۳۸۹۲	۰,۲۲۹۳۵۰۳۹۶	نامناسب بودن و تراکم حجم محتوای هنری
۲۷	۰,۰۷۷۶۷۲۲۲۳	۰۵E-۸۸۸۹۹۵	۰,۱۹۹۵۵۶۷۴۴	توجه و تاکید صرف به محتوای سایر دروس در مقابل محتوای هنر
۶۳	۰,۱۴۶۷۶۰۱۰۶	۰,۰۰۰۱۱۱۱۸۰۵	۰,۲۹۰۷۸۰۴۶۷	عدم نوآوری در اجرای محتوای درسی هنر به دلیل به کارگیری شیوه سنتی آموزش
۶۴	۰,۱۵۰۰۵۵۸۱۷	۰,۰۰۰۱۱۱۱۸۰۵	۰,۲۹۰۷۸۰۴۶۷	دشواری در اجرای هنر به جهت وجود محتوای عملی فراوان
۳۵	۰,۰۸۹۶۸۲۵۱۵	۰	۰,۲۱۶۵۱۱۴۴۲	جذاب نبودن روش‌های اجرای محتوای درسی هنر در کلاس
۳۹	۰,۰۹۸۸۳۹۸۴	۰۶E-۷,۷۹۷۴۴	۰,۰۲۲۸۷۳۷۴۷۷	نبود چارت مناسب جهت اجرای محتوا و فعالیت هنری در ساعت هنر
۵۵	۰,۱۳۸۳۶۰۳۳۳	۰۶E-۷,۷۹۷۴۴	۰,۲۸۰۸۸۴۴۴۱	پراکندگی محتوای تدوین‌شده
۵۴	۰,۱۲۸۵۲۲۸۲۸	۰۶E-۷,۷۹۷۴۴	۰,۲۶۷۸۶۳۲۴۹	نادیده گرفته شدن دانش تربیت هنری در اجرای محتوا
۶۸	۰,۱۵۷۵۶۸۴۱۱	۰۶E-۷,۷۹۷۴۴	۰,۳۰۶۳۲۸۷۳۳	سیاست‌ها و قوانین محدودکننده از جانب مدرسه
۱۸	۰,۰۱۶۱۳۵۵۱۳۶	۰۶E-۷,۷۹۷۴۴	۰,۱۷۸۹۱۲۱۰۵	ساعات اختصاص یافته اندک به زنگ هنر و گاهی هم حذف آن در برخی از مدارس
۶۷	۰,۱۵۷۱۳۶۴۰۳	۰۶E-۷,۷۹۷۴۴	۰,۳۰۵۷۵۶۶۱۹	عدم اختصاص زمان کافی برای مهارت آموزی و انجام فعالیت عملی
۲۵	۰,۰۷۴۸۷۷۳۱۵	۰۶E-۴,۶۰۴۹۹	۰,۱۹۶۸۵۰۳۸۴	برنامه زمانی فشرده ناشی از تعداد زیاد دروس
۶۵	۰,۱۵۴۳۵۶۶۷۱	۰۶E-۵,۷۹۱۵	۰,۳۰۲۰۹۲۰۰۲	فشار زمانی ناشی از سایر تکالیف در خانه
۴۸	۰,۱۱۵۹۸۳۸۶۷	۰۶E-۷,۷۹۷۴۴	۰,۲۵۱۲۵۷۷۲۲	زمان محدود برای بازی و نمایش
۶۱	۰,۱۴۵۶۷۵۲۴۴	۰	۰,۲۹۰۶۶۳۴۲	معماری نامناسب، خشک و رسمی در مدارس (جذابیت، روشنائی و مبلمان و نظایر آن)
۱	۰۶E-۵۹۹۸۹	۰۷E-۴,۰۳۹۰۷	۰,۰۹۷۷۴۳۵۹۲	کمبود فضای گارگاهی و استودیو هنر
۴۱	۰,۰۹۹۳۸۰۸۱۸	۰۷E-۳,۹۳۸۲۸	۰,۲۳۹۹۳۵۰۳۹۶	کمبود فضای مناسب برای به نمایش گذاشتن آثار هنری
۴۰	۰,۰۹۹۰۳۵۹۱۵	۰۷E-۳,۷۲۹۴۸	۰,۲۲۸۸۹۳۸۸۲	عدم قابلیت و محدودیت فضای فیزیکی کلاس برای انجام فعالیت هنری
۲۶	۰,۰۷۵۹۹۰۸۳۹	۰۷E-۳,۷۲۹۴۸	۰,۱۹۸۳۷۴۹۵۵	فضای روانی، اجتماعی و فرهنگی نامطلوب
۱۷	۰,۰۶۱۰۹۴۹۷۷	۰۷E-۳,۷۲۹۴۸	۰,۱۷۸۶۴۸۱۵	کمبود نیروی انسانی متخصص در رشته هنر
۱۹	۰,۰۶۱۴۸۸۷۳	۰۷E-۳,۷۲۹۴۸	۰,۱۷۹۱۶۹۶۰۳	عدم دسترسی معلمان به آموزش‌های ضمن خدمت
۱۲	۰,۰۴۷۹۳۳۷۷۵	۰۷E-۲,۳۸۵۳۹	۰,۱۶۱۲۲۰۱۶۷	کمبود علاقه، انگیزه و اعتماد به نفس معلمان در آموزش هنر
۵۱	۰,۱۲۲۵۱۲۹۴	۰۷E-۳	۰,۲۵۹۹۸۵۷۰۶	بی توجهی، عدم ضابطه مندی و سلیقه ای عمل کردن معلم در درس هنر
۵	۰,۰۳۰۱۶۵۷۹۲	۰۷E-۳,۷۲۹۴۸	۰,۱۳۷۶۸۸۱۸۴	آشنایی اندک آموزگاران غیرمتخصص در رابطه با دانش تخصصی تربیت هنری
۸	۰,۰۴۳۱۱۶۴۲۷	۰	۰,۱۵۴۸۴۳۳	عدم توجه و اهمیت ندادن معلم به درس هنر (تلقی به عنوان زمان استراحت و وقت گذرانی)
۴	۰,۰۲۹۰۰۶۷۷۱	۰۸E-۲,۰۹۲۲۴	۰,۱۳۶۱۵۷۴۳۱	هزینه بر بودن شرکت معلم در کلاس‌های فوق برنامه هنر
۳۱	۰,۰۸۷۲۳۹۲۸۴	۰۸E-۲,۰۴۰۰۳	۰,۲۱۳۲۷۵۵۹۵	شکاف‌های مهارتی به دلیل عصر تحول و رایانه و دیجیتال
۳	۰,۰۲۷۴۵۷۸۶۴	۰۸E-۱,۹۳۱۸۷	۰,۱۳۴۱۰۶۲۱	دوری کردن معلمان از زنگ هنر به خاطر دزدسر فعالیت‌های هنر و کنترل کردن بچه‌ها
۷۷	۰,۲۱۹۹۱۴۷۸۳	۰۸E-۱,۹۳۱۸۷	۰,۳۸۸۹۷۹۶۸۵	در معرض اتهام قرار دادن معلم خلاق در زنگ هنر

۳۲	۰،۰۸۷۳۰۹۰۸۵	۰۸E-۱،۹۳۱۸۷	۰۲۱۳۳۶۸۰۴۵	عدم اطلاع کافی معلمان از روش‌های تدریس هنر اعم از عملی، تلفیقی، الگوهای کاوشگری و نظایر آن
۴۷	۰،۱۱۵۹۳۱۴۵۹	۰۸E-۱،۹۳۱۸۷	۰،۲۵۱۲۷۳۰۶۹	عدم توجه و غفلت معلم از تأثیر آموزش کانون‌های فرهنگی و هنری بر تربیت هنری
۵۰	۰،۱۱۶۹۲۸۷۸۵	۰۸E-۱،۲۳۵۶۳	۰،۲۵۲۵۹۳۹۲۴	پیشینه و درک هنری ضعیف دانش آموزان
۲۲	۰،۰۶۷۷۴۵۲۴۱	۰۸E-۱،۵۵۴	۰،۱۸۷۴۵۹۴۰۹	عدم اعتماد به نفس و انگیزه دانش‌آموزان در انجام فعالیت‌های هنری
۲۱	۰،۰۶۶۵۰۵۶۴۹	۰۸E-۱،۹۳۱۸۷	۰،۱۸۵۸۱۷۷۵۵	کمبود تمرکز؛ دقت و خلاقیت دانش‌آموزان در کلاس
۴۵	۰،۱۰۵۶۷۷۸۹۱	.	۰،۲۳۷۶۹۴۳۴۹	نقش کم‌رنگ دانش‌آموزان در انجام تکالیف و فعالیت در منزل
۴۹	۰،۱۱۶۵۳۷۵۳۳	۰۹E-۱،۰۸۳۷۸	۰،۲۵۲۰۷۵۹۱۷	تفاوت‌های فردی، تنوع نیازها و علایق دانش‌آموزان
۵۸	۰،۱۴۱۳۳۳۲۷۴	۰۹E-۱،۰۵۶۷۳	۰،۲۸۴۹۱۳۲۷۵	بی‌توجهی و اهمیت ندادن دانش‌آموز به درس هنر
۴۶	۰،۱۱۲۴۵۹۸۰۲	۰۹E-۱،۰۰۰۷۱	۰،۲۴۶۶۷۵۷۲	ضعف دانش‌آموزان در مهارت‌های دستی و حرکتی
۱۰	۰،۰۴۵۸۹۶۴۸۹	۰۹E-۱،۰۰۰۷۱	۰،۱۵۸۵۲۴۹۶۴	نقش نداشتن دانش‌آموزان در زیباسازی مدارس
۵۷	۰،۱۴۱۰۱۵۸۵۷	۰۹E-۱،۰۰۰۷۱	۰،۲۸۴۹۲۹۱۵	غیبت دانش‌آموز در ساعت هنر
۲۳	۰،۰۷۰۷۷۶۵۵	۰۹E-۱،۰۰۰۷۱	۰،۱۹۱۴۷۵۴۵	کمبود بودجه و منابع مالی برای انجام فعالیت‌های هنری
۹	۰،۰۴۴۶۰۰۴	۱۰E-۶،۴۰۰۵۶	۰،۱۵۶۸۱۳۳۰۶	محدودیت و کمبود بازدید از موزه‌ها، نمایشگاه‌های هنری، طبیعت و نظایر آن
۶	۰،۰۳۳۹۶۳۹۶	۰۹E-۸،۰۴۹۷۱	۰،۱۴۲۷۲۵۷۷۱	کمبود ابزار کارگاهی هنر
۳۶	۰،۰۹۵۵۳۱۶۱۴	۰۹E-۱،۰۰۰۷۱	۰،۲۳۴۲۴۴۲۳۳	کمبود ابزار و نرم افزار هوشمند
۱۱	۰،۰۴۷۷۹۵۰۴۶	.	۰،۱۶۱۰۳۹۲۶۲	عدم بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات و آموزش مجازی در تربیت هنری
۲۴	۰،۰۷۳۳۷۱۴۱۸	۱۱E-۵،۶۱۳۹۸	۰،۱۹۴۹۱۰۴۲	کمبود مواد و وسایل کمک آموزشی هنر (ادوات خوشنویسی، وسایل نقاشی و نظایر آن)
۲۰	۰،۰۶۳۷۲۱۹۳۵	۱۱E-۵،۴۷۳۸۸	۰،۱۸۲۱۳۱۴۷	عدم همکاری‌های لازم و مستمر برخی از مقامات آموزشی و سازمان‌های پشتیبان مانند (شهرداری‌ها صداوسیما و نظایر آن) با آموزش و پرورش جهت تامین منابع مالی و انسانی
۱۴	۰،۰۵۴۶۴۲۱۷۸	۱۱E-۵،۱۸۳۶۸	۰،۱۷۰۱۰۷۰۱۷	کافی نبودن امکانات آموزشی و پژوهشی نسبت به تربیت هنری
۵۲	۰،۱۲۲۹۶۰۷۹۷	۱۱E-۵،۱۸۳۶۸	۰،۲۶۰۵۶۷۷۵	نبود معیار و روش علمی در چگونگی انجام ارزشیابی
۱۵	۰،۰۵۸۳۷۹۷۷۹	۱۱E-۵،۱۸۳۶۸	۰،۱۷۵۰۵۶۷۷۵	سیطره کمیت بر کیفیت
۳۰	۰،۰۸۶۱۵۳۰۳	۱۱E-۵،۱۸۳۶۸	۰،۲۱۱۸۳۷۳۹۲	عدم وجود ابزار هنجاریابی شده جهت سنجش رویکرد تربیت هنری معلمان در دوره های تحصیلی
۴۳	۰،۱۰۳۳۱۳۲۴۵	۱۱E-۳،۳۱۵۴۹	۰،۲۳۴۵۶۲۸۱۳	نبود برنامه‌های نظارتی دقیق بر کلاس های هنر و نیز بر عملکرد معلمان هنر
۶۶	۰،۱۵۵۶۵۲۱۰۲	۱۱E-۴،۱۶۹۷۵	۰،۳۰۳۸۷۵۹۱۷	عدم وجود معیار خاص ارزشیابی
۳۸	۰،۰۹۸۵۶۴۸۱۶	۱۱E-۵،۱۸۳۶۸	۰،۲۲۸۲۷۴۴	وجود امتحان هنر و لحاظ کردن نمره برای آن
۶۰	۰،۱۴۳۷۲۰۳۰۸	.	۰،۲۸۸۰۷۴۴۷۱	عدم ارزشیابی و آزمون در سنجش مهارت‌ها
۲۹	۰،۰۸۵۶۹۰۲۰۹	۱۲E-۲،۹۰۸۰۴	۰،۲۱۱۲۴۴۳۷۴	عدم استفاده از روش ها و ابزار های کیفی مانند پوشه کار، مشاهده، خودارزشیابی و دیگر ارزشیابی
۶۲	۰،۱۴۶۴۲۰۱۲۸	۱۲E-۲،۸۳۵۴۷	۰،۲۹۱۶۴۹۸۱	کمبود زمان برای ارزیابی و بازخورد
۵۹	۰،۱۴۳۶۴۸۸۷۵	۱۲E-۲،۶۸۵۱۵	۰،۲۸۷۹۷۹۸۷۱	انتظار زیاد دانش‌آموزان در گرفتن نمره بالا در درس هنر
۳۳	۰،۰۸۸۶۱۲۰۵۶	۱۲E-۲،۶۸۵۱۵	۰،۲۱۵۰۹۳۸۱۷	عدم ارزشیابی از فعالیت‌های هنری به طور تکوینی
۷۲	۰،۱۷۰۵۸۶۷۳۷	۱۲E-۲،۶۸۵۱۵	۰،۳۳۳۶۵۴۰۵۷	غیر واقعی و شخصی بودن ارزیابی از سوی معلم
۹	۰،۰۶۰۸۳۲۸۰۸	۱۲E-۲،۶۸۵۱۵	۰،۱۷۸۳۰۵۳۵۸	جدی نگرفتن ارزشیابی در این درس از سوی معلمان
۳۷	۰،۰۹۷۶۲۲۰۰۳	۱۲E-۱،۷۱۷۴۲	۰،۲۲۷۰۲۵۸۱۹	درخواست مدرسه و اولیاء برای نمرات بالا در درس هنر

جدول ۳- مهم‌ترین چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش

رتبه	شاخص	مضمون / مؤلفه
۱	کمبود فضای کارگاهی و استودیو هنر برای فعالیت هنری	فضای آموزش
۲	نبود کتاب درسی هنر در دوره ابتدایی	تدوین محتوا
۳	دوری کردن معلمان از زنگ هنر به خاطر دزدسر فعالیت‌های هنر و کنترل کردن بچه‌ها	معلم
۴	هزینه‌بر بودن شرکت معلم در کلاس‌های فوق‌برنامه هنر	معلم
۵	آشنایی اندک آموزگاران غیرمتخصص در رابطه با دانش تخصصی تربیت هنری	معلم
۶	کمبود ابزار کارگاهی هنر	ابزار و امکانات
۷	عدم اقبال عمومی به جایگاه هنر و اختیاری دانستن آن	اجرای اهداف
۸	عدم توجه و اهمیت ندادن معلم به درس هنر (تلقی به‌عنوان زمان استراحت و وقت‌گذرانی)	معلم

معمولاً در پژوهش با رویکرد فازی، پنج تا هشت عامل نخست به‌عنوان مهم‌ترین عوامل مؤثر شناخته می‌شوند (میر غفوری و همکاران، ۱۳۹۵). بر اساس نظر سایر صاحب‌نظران و کارشناسان حوزه تربیت هنری درباره شناسایی و اولویت‌بندی چالش‌ها، مبنای انتخاب و رتبه‌بندی این ۸ چالش نخست بوده است. مهم‌ترین چالش در راستای تربیت هنری؛ کمبود فضای آموزشی مناسب برای هنر و تربیت هنری است. در هشت چالش مهم شناسایی شده، بیشترین چالش در مضمون راهبردهای یاددهی- یادگیری و عنصر معلم بوده است.

بحث

نتایج به‌دست‌آمده‌ی پژوهش در قالب مضامین سازمان دهنده اول هدف، محتوا، راهبردهای یاددهی- یادگیری و ارزشیابی دسته‌بندی شد. یکی از مضامین از بخش تدوین هدف؛ غفلت از برخی حوزه‌ها و ابعاد مهم هنری مانند موسیقی، خوشنویسی، نقد هنری و نظایر آن، در اهداف آموزشی بوده است. هنر بیشتر به چشم یک فعالیت فرعی دیده شده و به‌جای تقویت آن، از برنامه‌ها حذف یا با درس‌های دیگر جایگزین شده است این یافته با پژوهش‌های خسروانی مقدم، شیرینی و نادری (۱۴۰۲)، حسینی و پروین (۱۴۰۱)، اسود و اسلامی (۱۴۰۰) همسو بوده است. در تبیین این مسأله می‌توان گفت شاید یکی از دلایل عدم توجه به این مهم؛ محدودیت‌های اجرایی و نهادی از جمله کمبود نیروی انسانی متخصص، امکانات آموزشی و زمان اختصاص یافته در برنامه هفتگی، در شکل‌گیری اهداف محافظه‌کارانه و حداقلی برای هنر نقش مؤثری داشته است. حوزه‌هایی مانند موسیقی و نقد هنری مستلزم مربیان آموزش‌دیده، فضای مناسب و منابع تخصصی هستند و فقدان این زیرساخت‌ها موجب شده است سیاست‌گذاران برنامه‌درسی از گنجانیدن اهداف گسترده در این زمینه‌ها پرهیز کنند یا یکی دیگر از دلایل مهم می‌تواند در این نکته باشد که در سیستم آموزشی ایران، هنر نه به‌عنوان یک حوزه دانشی و تربیتی مستقل، بلکه عمدتاً به‌عنوان فعالیتی مکمل یا حاشیه‌ای در نظر گرفته می‌شود. در واقع در ساختار نظام آموزشی ایران، اولویت‌دهی به دروس نظری و کنکورمحور، منجر به این شده است که کادر آموزشی و اجرایی (مدیران مدارس، معاونان آموزشی، و حتی برخی معلمان) نگاهی ابزاری به هنر داشته باشند. هنر بیشتر به عنوان عاملی برای پر کردن اوقات فراغت دانش‌آموزان یا فعالیتی که صرفاً جنبه زیبایی‌شناختی دارد و تأثیر مستقیمی بر موفقیت تحصیلی یا آینده شغلی دانش‌آموز ندارد، دیده می‌شود. این دیدگاه، تخصیص زمان، منابع و توجه کافی به این حوزه را با چالش مواجه می‌سازد.

سیستم ارزیابی مدارس و معلمان که عمدتاً بر معیارهای کمی و نتایج دروس کنکوری استوار است، باعث می‌شود مدیران و کادر اجرایی، منابع و انرژی خود را به سمت حوزه‌هایی معطوف کنند که مستقیماً در رتبه‌بندی و ارزیابی عملکرد آن‌ها تأثیرگذار است. در چنین شرایطی، درس هنر و فعالیت‌های فوق برنامه هنری، در اولویت‌های پایین‌تر قرار می‌گیرند. متأسفانه، آموزش‌های ضمن خدمت و برنامه‌های توجیهی برای مدیران و کادر اجرایی مدارس، به اندازه کافی بر اهمیت تربیت هنری و نقش آن در توسعه همه‌جانبه شخصیت دانش‌آموزان (تقویت خلاقیت، تفکر انتقادی، حل مسئله، هوش هیجانی و...) تأکید نکرده است. این کمبود آگاهی، منجر به عدم درک صحیح از پتانسیل‌های هنر و در نتیجه، مقاومت ناخودآگاه در برابر گسترش اهداف و فعالیت‌های هنری می‌شود. علاوه بر این، بسیاری از کادر آموزشی و اجرایی، خود در دوران تحصیل تجربه چندانی از تربیت هنری عمیق و کیفی نداشته‌اند. این فقدان تجربه، درک و باور قلبی نسبت به اهمیت و ضرورت این حوزه را دشوار می‌سازد و نگرش محافظه‌کارانه در برنامه‌ریزی‌ها را تشدید می‌کند. این نگرش باعث می‌شود که هنر بیشتر به عنوان فعالیتی برای تکمیل برنامه درسی یا سرگرم کردن دانش‌آموزان در زنگ‌های تفریح یا فوق برنامه دیده شود، نه به عنوان یک حوزه دانشی مستقل با اهداف، روش‌ها و معیارهای ارزیابی خاص خود. این دیدگاه، موجب می‌شود که حوزه‌های تخصصی‌تر و نیازمند زیرساخت قوی‌تر مانند موسیقی و نقد هنری، به راحتی از برنامه درسی حذف یا با اهداف حداقلی تعریف شوند، زیرا با تعریف مکمل یا تفریحی همخوانی ندارند. بنابراین، نگرش غالب در کادر آموزشی و اجرایی مدارس، که هنر را امری حاشیه‌ای و کم‌اهمیت‌تر از دروس اصلی می‌داند، نقشی اساسی در شکل‌گیری اهداف محافظه‌کارانه و حداقلی برای تربیت هنری، و همچنین در تداوم کمبود نیروی انسانی متخصص، امکانات آموزشی و زمان اختصاص‌یافته ایفا می‌کند.

در تکمیل این نکته از نظر منصوری و لهیتاوی (۱۴۰۳) می‌توان افزود که ایدئولوژی و باورهای دینی و فرهنگی و سیاسی هر کشور بیشترین نقش را در جهت‌دهی به آموزش و برنامه درسی ملی ایفا می‌کند. کشورهای اسلامی به دلیل باورهای مربوط به عدم همخوانی بخشی از مصداق‌های هنر با مبانی اسلامی از جمله رقص، مجسمه‌سازی، موسیقی، کمتر به این بخش از هنر توجه دارند. به همین دلیل هم در طول تاریخ هنر در کشورهای اسلامی بیشتر در قالب معماری، خوشنویسی و طراحی و خطاطی اهمیت داشته است. این سنت گرچه در دوره‌های مدرن و آموزش‌های معاصر تا حدی کمرنگ‌تر شده است با این حال اغلب نظام‌های آموزشی با سنت اسلامی همچنان بخش‌هایی از هنر و آموزش که با خوانش اسلامی تناسب ندارد را همچنان ترویج نمی‌کنند.

در راستای مضمون فقدان رویکرد تلفیقی در تحقق اهداف تربیت هنری، نتایج حاکی از آن بود که فقدان این رویکرد به عنوان یک نقطه ضعف در سیستم آموزش و پرورش محسوب شده که به عنوان یک نیاز مطرح می‌شود. در واقع به اهداف هنر و تربیت هنری به عنوان یک دروس مستقل و جدا از سایر دروس تنظیم و تدریس می‌شود. نبود نگاه تلفیقی باعث شده معلمان مجبور شوند دروس هنری را جداگانه و بدون پیوند با واقعیت‌های آموزشی تدریس کنند. درحالی که اگر رویکرد تلفیقی به رسمیت شناخته می‌شد، امکان یادگیری عمیق‌تری برای دانش‌آموزان فراهم می‌گردید. این یافته با نتایج پژوهش قربانی‌گرچی و اریمی (۱۴۰۲) همسو بوده است که نشان دادند؛ این پژوهش‌ها هم فقدان رویکرد تلفیقی را به عنوان چالشی در تربیت هنری دانسته‌اند. شاید یکی از دلایل این مسأله ساختار برنامه‌درسی متمرکز و تفکیکی است که امکان تحقق رویکرد تلفیقی را سلب کرده است. در این ساختار، هر درس دارای اهداف، محتوا و ارزشیابی مستقل و غیرقابل نفوذ است و معلمان مجاز یا توانمند به برقراری پیوند میان دروس نیستند. اختصاص ساعات هنر جهت جبران عقب‌ماندگی دروس، مضمون دیگر است که متأسفانه از زمان گذشته تا به امروز در سیستم آموزشی به چشم می‌خورد حتی بسیار به چشم دیده‌شده است که ساعت هنر جبرانی برای عقب‌ماندگی دروس دیگر همچون ریاضی، علوم و... به کار برده شده است که از این منظر با نتایج پژوهش‌های غلامی و همکاران (۱۴۰۱) و امینی و لقب‌دوستی‌آرانی (۱۴۰۰) همسو است. در تبیین این نکته می‌توان گفت شاید این رویه ریشه در غلبه‌ی گفتمان آزمون‌محور و کمی‌نگر بر سیستم

آموزشی داشته باشد. از آنجا که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان عمدتاً از طریق نمرات دروس نظری سنجیده می‌شود، مدیران و معلمان در شرایط کمبود زمان، به‌طور طبیعی ساعات درسی را حذف یا جابه‌جا می‌کنند که کمترین پیامد رسمی در نظام ارزشیابی دارد. در این چارچوب، هنر به دلیل ماهیت کیفی، فرآیندی و غیرآزمونی خود، نخستین گزینه برای جبران عقب‌ماندگی سایر دروس محسوب می‌شود. از سوی دیگر دروسی مانند هنر در کنکور جایگاهی ندارد، به همین دلیل به حاشیه رانده شده و از ساعت این درس برای جبران دروس دیگر استفاده می‌شود. یکی از چالش‌های اساسی تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش، مربوط به عنصر محتوا است. عدم تطابق محتوا با سن و درک دانش‌آموز بوده است. این چالش همسو با نتایج پاک مهر عزیزی و گراوند (۱۴۰۱)، کاظمی و همکاران (۱۴۰۱) و اسود و اسلامی (۱۴۰۰) بوده است. نحوه اجرای محتوا در محیط‌های آموزشی نقش تعیین‌کننده‌ای در اثربخشی تربیت هنری دارد که در واقع اجرای ناکارآمد محتوای تدوین‌شده باعث کاهش کیفیت یادگیری هنرجویان می‌شود در ساعات هنر صرفاً به فعالیت‌های هنری ساده توجه می‌شود و از جنبه‌های تربیت هنر غفلت شده است. مغفول ماندن هنر در کتاب‌های درسی باعث می‌شود؛ هنر در کتاب‌های درسی به فعالیت‌هایی پراکنده، سلیقه‌ای و اغلب تزئینی تقلیل یافته و از نقش تربیتی و هویتی خود فاصله گرفته است.

حذف کتاب درسی هنر در دوره ابتدایی؛ نشان‌دهنده‌ی اولویت‌بندی نادرست آموزشی در سیاست‌گذاری رسمی است. این تصمیم، به‌جای تقویت یادگیری غیرمستقیم و تلفیقی، به تضعیف جایگاه هنر و وابسته شدن آن به سلیقه و توان فردی معلمان انجامیده است. همچنین محتوای هنر در بسیاری موارد یا بیش‌ازحد ساده و تکراری است یا از سطح شناختی و تجربه زیسته دانش‌آموزان فراتر می‌رود. این ناهماهنگی موجب کاهش انگیزش، مشارکت سطحی و فاصله گرفتن دانش‌آموزان از تجربه اصیل هنری می‌شود. نامناسب بودن و تراکم حجم محتوای هنر نیز نشان‌دهنده‌ی آن است که فرآیند سازمان‌دهی محتوا بدون توجه به زمان اختصاص‌یافته، توان اجرایی معلمان و ماهیت فرآیندی یادگیری هنر انجام شده و فشردگی محتوا سبب شده معلمان ناگزیر به آموزش سطحی و شتاب‌زده شوند و فرصت تجربه، تمرین و خلاقیت که جوهره تربیت هنری است، از بین برود. چالش دیگر در تربیت هنری در خصوص عنصر راهبردهای یاددهی-یادگیری است. چالش کمبود ساعات اختصاص‌یافته به هنر در برنامه‌درسی یکی از مضامین در این راستا است. سهم هنر از ساعات درسی به‌قدری اندک است که امکان تحقق اهداف آموزشی مورد انتظار از این درس را عملاً سلب می‌کند. نتیجه‌ی این مضمون همسو با نتیجه پژوهش محمدی‌تنورلویی و پیری (۱۴۰۲) بوده است.

فضای آموزشی از چالش‌های دیگر است. در واقع فضای آموزشی شامل محیط فیزیکی و روانی کلاس و مدرسه است که شرایط مناسبی برای آموزش و تجربه هنری فراهم می‌کند فضای آموزش هنر، از نظر طراحی و معماری، اصلاً با ماهیت خود هنر هماهنگ نیست. این یافته همسو با نتایج پژوهش فیروزی و همکاران (۱۳۹۷) بوده است. در واقع کمبود فضای کارگاهی و استودیوهای هنر، تربیت هنری را از سطح «تجربه زیسته» به سطح «آموزش نظری» تقلیل می‌دهد. هنر؛ برخلاف بسیاری از دروس نظری، نیازمند فضاهای باز، انعطاف‌پذیر و مجهز برای تجربه عملی، آزمون و خطا و خلق اثر است. در نبود این فضاها، معلمان ناچار می‌شوند آموزش هنر را به فعالیت‌های محدود کاغذی یا شفاهی تقلیل دهند که این امر با اهداف تربیت هنری، پرورش خلاقیت، مهارت و بیان هنری همخوانی ندارد. عدم توجه‌ی سیاست‌گذاران، تأکید سندهای برنامه‌درسی و سیاست‌های رسمی بر اهداف شناختی و کمی و محدودیت‌های مالی مدارس باعث می‌شود منابع و فضا برای هنر و ایجاد نگاه هنری محدود باشد. ویژگی‌های معلم به‌عنوان چالش دیگری است که بر تربیت هنری اثرگذار است. نگرش، دانش تخصصی و توانمندی‌های آموزشی معلم مستقیماً بر کیفیت اجرای محتوای هنری و ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان تأثیر می‌گذارد که در این خصوص کمبود نیروی انسانی متخصص در رشته هنر می‌تواند به کاهش کیفیت آموزش، عدم توانایی در پرورش استعدادها و هنری فراگیران شود. این یافته همسو با پژوهش‌های حسنی و پروین (۱۴۰۲)، کاظمی و همکاران (۱۴۰۱) بوده است. از دلایل اصلی این نکته در همان

نگاه سیاستگذاران و به تبع آن سایر اقدامات است. اهمیت و اولویت دروس نظری و آزمون محور مانند ریاضیات، علوم و زبان، عدم تخصیص بودجه در ردیف بودجه‌ی آموزش و پرورش جهت تجهیز امکانات مدرسه و در نهایت در قالب عدم استخدام نیروی متخصص جلوه می‌کند. این مسأله چالش دیگری را به دنبال دارد که در قالب عدم دسترسی معلمان به آموزش‌های ضمن خدمت نمود می‌یابد. چون درس هنر هنوز در بعضی دیدگاه‌ها جدی گرفته نمی‌شود، برنامه‌ریزی خاص و هدفمند برای توانمندسازی معلمان هم کمتر انجام می‌شود. چون هنر در جامعه و حتی در سطح سیاست‌گذاری غالباً فعالیتی تفننی یا سرگرمی تلقی می‌شود، نه بخشی از رشد مهارت‌های خلاقانه، شناختی و اجتماعی دانش‌آموزان؛ به همین دلیل ضرورت برگزاری کلاس‌ها و دوره‌های آموزشی تخصصی در سیستم آموزشی و مدارس احساس نمی‌شود. در صورت توجه‌ی دانشگاه فرهنگیان و معاونت آموزش ضمن خدمت به تربیت هنری؛ ضمن جذب نیروی متخصص، دوره‌های تخصصی و مستمر برای ارتقای توانمندی معلمان در نظر گرفته می‌شود. همچنین سازمان نوسازی و تجهیز مدارس، تهیه و تأمین و تجهیز فضاها و ابزارهای لازم را در دستور کار خود قرار می‌دهد که در بلند مدت شاهد رشد خلاقیت، مهارت‌های حل مسأله، تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموزان خواهیم بود.

ویژگی دانش‌آموز به‌عنوان چالش دیگری شناسایی شده است. نگاه رایج در مدرسه و حتی خانواده‌ها نسبت به درس هنر باعث می‌شود خیلی از بچه‌ها فکر کنند هنر درس کم‌اهمیت یا حتی اختیاری است. نگاه جامعه، والدین و حتی برخی معلمان به هنر به‌عنوان فعالیت کم‌اهمیت یا فرعی، نقش مهمی در کاهش انگیزه و مشارکت دانش‌آموزان ایفا می‌کند. وقتی دانش‌آموزان احساس کنند هنر ارزش رسمی و اجتماعی ندارد، علاقه و توجه آن‌ها به درس هنر کاهش می‌یابد و مشارکت در فعالیت‌ها کم‌رنگ می‌شود. عدم تجربه قبلی و تفاوت‌های توانمندی‌های فردی، طراحی ناکارآمد برنامه‌های آموزشی و فقدان فعالیت‌های خلاقانه و تلفیقی، محیط نامناسب فیزیکی و روانی مدرسه و نگاه حاشیه‌ای جامعه و نظام آموزشی به هنر ارزش آن را در ذهن دانش‌آموزان تضعیف می‌کند. به همین دلیل بهبود تربیت هنری مستلزم اتخاذ رویکردی جامع است که محتوای مناسب، روش‌های تجربه‌محور، فضای یادگیری کافی و تقویت انگیزه و اعتماد به نفس دانش‌آموزان را همزمان در نظر بگیرد. ابزار و امکانات به‌عنوان چالش دیگری در تربیت هنری شناسایی شده است. ابزار امکانات آموزشی شامل تجهیزات، مواد هنری فناوری‌های مرتبط و منابع آموزشی، زیرساخت‌های ضروری برای اجرای موفق برنامه‌های تربیت هنری هستند کمبود بودجه و منابع مالی برای انجام فعالیت‌های هنری یکی از چالش‌های اساسی در سیستم آموزش و پرورش است این مسأله نه تنها به نوبه‌ی خود یک مشکل است، بلکه باعث به وجود آمدن مشکلات دیگری مثل نبود امکانات کافی، فضای نامناسب و حتی کمبود معلم متخصص می‌شود. این در حالی است که بر اساس پژوهش‌های موجود استفاده از فناوری و ایجاد زیرساخت در امر یادگیری، میزان فعالیت یادگیرنده را افزایش می‌دهد و معلم نقش تسهیل‌گر را خواهد داشت (منصوری، یاسبلاخی شراهی و جعفری، ۱۴۰۲).

ارزشیابی به‌عنوان چالش دیگر در تربیت هنری در قالب مضامین پایه‌ی دیگری شناسایی شد. عدم نظارت دقیق بر کلاس‌های هنر و نیز بر عملکرد معلمان هنر باعث شده درس هنر به شکل جدی و استاندارد برگزار نشود و فرصت‌های بهبود از دست برود. علاوه بر این، عدم نظارت باعث کاهش انگیزه معلمان می‌شود چون حس نمی‌کنند عملکردشان ارزیابی می‌شود یا ارزش گذاشته می‌شود که همسو با مقالات پژوهش‌های هاشمی، شمشیری و ایران پور (۱۴۰۱)؛ فیروزی و همکاران (۱۴۰۱)؛ Ardpal (2017) است زیرا عدم نظارت دقیق بر کلاس و عملکرد معلمان هنر موجب ضعف در کیفیت تدریس و عدم توجه به نیازهای دانش‌آموزان محدودیت‌های خلاقیت هنری می‌شود. انتظار زیاد دانش‌آموزان در گرفتن نمره بالا در درس هنر نیز از چالش‌هایی است که در مقاطع بالاتر تحصیلی که معدل در کنکور اثرگذار است، از سوی خانواده بیش از پیش مورد توجه قرار می‌گیرد.

نتایج به‌دست‌آمده از سؤال دوم پژوهش مبنی رتبه‌بندی چالش‌های تربیت هنری در سیستم آموزش و پرورش چگونه است؟. بر اساس نتایج به‌دست‌آمده؛ کمبود فضای کافی برای کارگاه‌ها و استودیوهای هنر، به‌عنوان مهمترین چالش در تربیت هنری است. این یافته

نشان داد که مدارس ابتدایی در ایران غالباً فاقد محیط‌های مناسب برای فعالیت‌های هنری هستند. فضاهای آموزشی اغلب محدود به کلاس‌های سنتی‌اند و امکاناتی چون کارگاه‌های نقاشی، سفالگری، تئاتر یا موسیقی وجود ندارد. این کمبود، آموزش عملی هنر را به شدت مختل کرده و باعث شده که درس هنر بیشتر به صورت تئوریک و غیرتعاملی تدریس شود و یکی از مشکلاتی بوده است که در روند آموزش هنر به چشم می‌خورد. هنر به طور ذاتی نیازمند فضای مناسب و ویژه‌ای است که دانش‌آموزان بتوانند به راحتی و آزادانه در آن خلق کنند، تجربه کنند و تمرین‌های مختلف را انجام دهند؛ اما در بسیاری از مدارس، چنین فضاهایی یا وجود ندارند یا بسیار محدود و نامناسب هستند، به طوری که امکان اجرای فعالیت‌های هنری به شکل مطلوب فراهم نمی‌شود. این موضوع باعث می‌شود استعدادهای هنری شکوفا نشوند و معلمان هم نتوانند روش‌های خلاقانه را به کار بگیرند. علاوه بر این، هنر بدون فضای مناسب نمی‌تواند به هدف‌های تربیتی‌اش مثل پرورش تفکر خلاق و مهارت‌های ارتباطی برسد. مشکل کمبود فضا ریشه در نگاه کم‌اهمیت به هنر در در سیستم آموزش و پرورش دارد و تا وقتی این دید تغییر نکند، سرمایه‌گذاری در امکانات هنری مدارس هم محدود خواهد ماند. این یافته همسو با نتایج پژوهش‌های ابراهیم‌پور، چنگیز و فاضل (۱۴۰۲)، هاشمی، شمشیری و البرزی (۱۴۰۱)، امینی و لقب‌دوستی‌آرانی (۱۴۰۰) است که تأکید کرده بودند نبود فضاهای مناسب، مانعی جدی برای تحقق آموزش عملی هنر در مدارس است.

دومین مرتبه از چالش شناسایی‌شده، نبود کتاب درسی مشخص برای آموزش هنر دوره ابتدایی بود. از دلایلی که این مضمون به عنوان چالش در نظر گرفته شده این بود که در مقطع ابتدایی کتابی تحت این‌که مختص هنر در برنامه‌درسی مانند سایر دروس تدوین شود، وجود نداشته است و حتی مصاحبه‌هایی که انجام شد معلمان معتقد بودند که کتاب درسی هنر می‌تواند به عنوان یک راهنما عمل کند و در واقع باید در سیستم آموزشی این امر در مقطع ابتدایی تحقق یابد چرا که از زمان گذشته تاکنون، نبود کتاب درسی هنر موجب گشته است تا بچه‌ها و معلمان سردرگم باشند. در بسیاری از مدارس، آموزش هنر فاقد یک چارچوب منسجم و مدون بوده است و معلمان اغلب مجبورند بر اساس سلیقه‌ی شخصی یا تجارب محدود خود، محتوای تدریس را تنظیم کنند. این یافته در بسیاری از پژوهش‌ها همچون؛ محمدی‌تنورلویی، یاری قلی و پیری (۱۴۰۲) و نظری و همکاران (۱۳۹۷) اشاره شده بود، همسو است.

سومین چالش شناسایی شده، دوری کردن معلمان از ساعت هنر به دلیل مشکلات مدیریتی در دسرهای فعالیت‌های هنر و کنترل کردن بچه‌ها در کلاس است. شاید یکی از دلایل این امر؛ دشواری در کنترل و مدیریت دانش‌آموزان در کلاس هنر است که به دلیل ماهیت عملی و گاهی پر جنب و جوش این درس، بیشتر از کلاس‌های نظری بروز می‌کند. این موضوع باعث می‌شود معلمان کمتر تمایل داشته باشند وقت و انرژی‌شان را برای این درس اختصاص دهند، به خصوص وقتی حمایت‌های لازم از سوی مدرسه یا سیستم آموزشی وجود نداشته باشد. در نتیجه، نبود علاقه معلمان به تدریس هنر منجر به کاهش کیفیت آموزش و کمبود معلم متخصص در این حوزه می‌شود که خودش به یکی از چالش‌های جدی آموزش هنر تبدیل شده است. این چالش باعث شده بسیاری از معلمان از تدریس ساعت هنر دوری کنند، چرا که مدیریت دانش‌آموزان در کلاس عملی و پر جنب و جوش هنر، سخت و زمان‌بر است. بدون حمایت کافی از سوی مدرسه یا سیستم آموزشی، معلمان انگیزه‌ای برای اختصاص وقت و انرژی به این درس ندارند. این یافته با پژوهش کارگذار، کبک و الداغی (۱۳۹۸) که نشان دادند؛ نبود علاقه‌ی معلمان در استفاده از روش‌های مناسب به دلیل نداشتن تجربه‌ی کافی و نبود آموزش مناسب از چالش‌های مهم سیستم آموزشی محسوب می‌شود، همسو است.

چهارمین چالش؛ هزینه‌بر بودن شرکت معلم در کلاس‌های فوق برنامه هنر بود. خرید ابزار، مواد مصرفی و ثبت نام در دوره‌های هنری هزینه‌های زیادی برای دانش‌آموزان و معلمان به همراه داشته و گاه منجر به عدم مشارکت در فعالیت‌های هنری شده است. معلمان هنر برای برگزاری این کلاس‌ها و برنامه‌های اضافی معمولاً باید زمان و انرژی بیشتری صرف کنند که این موضوع

هزینه‌های مالی و شخصی زیادی برای آن‌ها دارد. به‌خصوص وقتی حمایت مالی یا تشویقی مناسبی از طرف مدرسه یا سیستم آموزشی وجود نداشته باشد، این هزینه‌ها می‌تواند انگیزه معلمان را کاهش دهد و باعث شود کمتر حاضر به حضور در این فعالیت‌های اضافی باشند. در نتیجه، فرصت‌های یادگیری عملی و تجربه‌های بیشتر برای دانش‌آموزان کاهش می‌یابد و کیفیت آموزش هنر آسیب می‌بیند؛ بنابراین، هزینه‌بر بودن حضور معلمان در کلاس‌های فوق برنامه، یکی از چالش‌های جدی آموزش هنر است که باید مورد توجه قرار گیرد.

پنجمین چالش از منظر متخصصان، آشنایی اندک آموزگاران غیرمتخصص در رابطه با دانش تخصصی تربیت هنری بود. کمبود معلمانی که دانش و مهارت لازم برای تدریس هنر را داشته باشند، از عوامل اصلی افت کیفیت آموزش هنر در مدارس است. این در حالی است که کیفیت یک سیستم آموزشی موفق به معلمان آن وابسته است (ذوالفقاری، منصوری و شفیعی پور، ۱۴۰۴). این موضوع باعث می‌شود که آموزش هنر به‌جای اینکه بر پایه مفاهیم عمیق هنری و روش‌های مناسب تربیتی باشد، به شکلی سطحی و کلیشه‌ای ارائه شود. آموزگاران غیرمتخصص به واسطه‌ی عدم توجه به نگاه و تربیت هنری؛ ممکن است نتوانند به‌خوبی خلاقیت و استعداد های هنری دانش‌آموزان را شناسایی و پرورش دهند و از روش‌های تدریس نوین و متناسب با هنر بهره‌مند نشوند. در نتیجه، کیفیت آموزش کاهش یافته و اهداف تربیت هنری به‌خوبی محقق نمی‌شود. این یافته، کاملاً همسو با نتایج پژوهش‌های نوری و فارسی (۱۳۹۵)؛ (Ulger 2019) بود که تأکید کرده بودند کیفیت آموزش هنر مستقیماً با سطح تخصص معلمان مرتبط است.

چالش بعدی، کمبود ابزار و تجهیزات کارگاهی برای آموزش هنر است. مدارس اغلب فاقد ابزارهای مورد نیاز برای آموزش هنرهای تجسمی، موسیقی، نمایش و سایر شاخه‌های هنری هستند. این کمبود، آموزش را به حد نظری کاهش داده و امکان تجربه عملی را از دانش‌آموزان سلب کرده است. هنر، به‌خصوص بخش عملی آن، نیازمند وسایل متنوعی مثل رنگ، قلم‌مو، کاغذ، وسایل مجسمه‌سازی و دیگر تجهیزات تخصصی است که بدون آن‌ها آموزش کیفیت لازم را نخواهد داشت. وقتی این ابزارها کم یا غیر کافی باشند، دانش‌آموزان نمی‌توانند تمرین‌های لازم را انجام دهند یا فرصت تجربه عملی را از دست می‌دهند. این کمبود باعث می‌شود که آموزش هنر بیشتر جنبه تئوری پیدا کند و جذابیت و کارایی خود را از دست بدهد. چون هنر معمولاً در سیستم آموزشی جایگاه پایین‌تری دارد، تأمین وسایل تخصصی آن مورد غفلت قرار می‌گیرد. علاوه بر این، نبود آگاهی کافی درباره اهمیت آموزش عملی هنر باعث می‌شود مدیران و تصمیم‌گیران کمتر برای این حوزه سرمایه‌گذاری کنند. در نتیجه، وقتی امکانات لازم فراهم نباشد، معلمان نمی‌توانند فعالیت‌های خلاقانه و عملی را اجرا کنند و آموزش صرفاً به تئوری محدود می‌شود. این چرخه باعث کاهش انگیزه دانش‌آموزان و افت کیفیت آموزش می‌شود و مانع شکوفایی استعداد های هنری آن‌ها می‌گردد.

چالش بعدی شناسایی شده، عدم اقبال عمومی به جایگاه هنر و اختیاری دانستن آن بود. در سیستم آموزشی ایران، هنر هنوز به‌عنوان یک درس اصلی و ضروری شناخته نمی‌شود و در برنامه‌درسی جایگاه حاشیه‌ای دارد. هم‌چنان هنر در مقایسه با درس دیگر مثل ریاضی یا علوم، جدی گرفته نمی‌شود و حتی آن را یک درس اختیاری یا کم‌اهمیت می‌دانند. این دیدگاه باعث می‌شود که هم دانش‌آموزان و هم خانواده‌ها انگیزه کمتری برای حضور فعال در کلاس‌های هنر داشته باشند و در نتیجه توجه و انرژی کافی به این درس اختصاص نیابد. این موضوع موجب می‌شود هنر جایگاه واقعی خود را در رشد خلاقیت، تفکر نقادانه و توسعه فرهنگی از دست بدهد و آموزش آن با مشکلات فراوانی مواجه شود؛ بنابراین، عدم اقبال عمومی و اختیاری دانستن درس هنر، یک چالش جدی است که تأثیر مستقیم بر کیفیت و تأثیرگذاری آموزش هنر دارد. سرانجام؛ آخرین چالش، عدم توجه و اهمیت ندادن معلمان نسبت به درس هنر و تلقی به‌عنوان زمان استراحت و وقت‌گذرانی است. بسیاری از معلمان درس هنر را فرصتی برای استراحت خود و دانش‌آموزان می‌دانند و به آن به‌عنوان یک فعالیت جدی نگاه نمی‌کنند. این نگرش، انگیزه و علاقه‌ی دانش‌آموزان را نسبت

به هنر تضعیف کرده و کیفیت آموزش را به شدت کاهش داده است. این یافته با پژوهش فتحی و رحمانی (۱۴۰۱) همسو بود که نگرش غیر جدی معلمان را یکی از عوامل افت کیفیت تدریس هنر دانسته بودند.

نتیجه‌گیری

تحلیل نتایج نشان می‌دهد که هنر و تربیت هنری، از جایگاه مناسبی در سیستم آموزشی برخوردار نیست و چالش‌های متعددی در راستای تربیت هنری در مدارس ابتدایی ایران وجود دارد که بیش از هر چیز ناشی از مشکلات ساختاری، ضعف سیاست‌های آموزشی، کمبود منابع انسانی متخصص و کمبود امکانات فیزیکی و محتوایی است. برای ارتقای کیفیت تربیت هنری در مدارس، باید رویکردی جامع اتخاذ شود؛ شامل تدوین کتاب‌های درسی منسجم، تجهیز مدارس به امکانات هنری، تربیت معلمان متخصص هنر و اصلاح نگرش مدیران و سیاست‌گذاران نسبت به اهمیت هنر در رشد شخصیت و مهارت‌های دانش‌آموزان ایفا کند. از مهمترین چالش‌ها؛ بیشترین مربوط به عنصر معلم بوده است. در این خصوص می‌توان عنوان نمود که تربیت هنری، ماهیتی عملی، خلاقانه و نیازمند تعامل فعال دارد. در چنین بستری، معلم به عنوان عامل اصلی انتقال دهنده دانش، ایجاد کننده انگیزه، تسهیل‌گر فرآیندهای یادگیری و خلاقیت، و مدیر کلاس درس عمل می‌کند. این نقش چندوجهی، معلم را در خط مقدم مواجهه با بسیاری از کاستی‌ها و مشکلات نظام آموزشی قرار می‌دهد. چالش‌هایی مانند کمبود فضا و تجهیزات کارگاهی، نبود محتوای درسی مدون و مشخص، و محدودیت‌های بودجه‌ای و حمایتی، به طور مستقیم بر توانایی معلم در اجرای مؤثر آموزش هنر تأثیر می‌گذارند. معلمی که با کمبود امکانات مواجه است، ناگزیر به صرف انرژی و زمان مضاعف برای جبران این کاستی‌هاست (مانند تلاش برای استفاده از فضاهای غیر استاندارد یا تدوین محتوای شخصی)، که این خود منجر به دلسردی و افزایش بار کاری او می‌شود. از سوی دیگر، نگاه جامعه و سیاست‌گذاران آموزشی به جایگاه هنر، که غالباً آن را درسی حاشیه‌ای و کم‌اهمیت‌تر از دروس نظری می‌دانند، به عدم تخصیص منابع کافی (مالی و انسانی) و در نتیجه نبود حمایت‌های لازم از معلمان هنر دامن می‌زند. این نگرش، خود را در عدم وجود بسته‌های حمایتی مدون برای معلمان (مانند دوره‌های تخصصی کارآمد یا مشوق‌های مالی/اداری) و همچنین دشواری در جذب و حفظ معلمان متخصص نشان می‌دهد. بنابراین، اگرچه چالش‌های ذکر شده ممکن است در ظاهر به معلم مربوط باشند، اما در واقع پیامد مستقیم مشکلات ساختاری، مدیریتی، فرهنگی و اولویت‌بندی‌های کلان در نظام آموزش و پرورش هستند. معلم، به عنوان نقطه تلاقی این مشکلات سیستمی، بیش از هر گروه دیگری این چالش‌ها را لمس و تجربه می‌کند. در نتیجه، تمرکز بر این چالش‌ها، نه صرفاً به معنای مسئولیت معلم، بلکه تأکیدی بر اهمیت رفع موانع سیستمی و حمایتی است که برای ارتقای کیفیت تربیت هنری، نیازمند توجه جدی سیاست‌گذاران و مدیران آموزشی است.

بر اساس نتایج به‌دست آمده به دفتر تألیف کتاب‌های درسی و معاونت آموزش ابتدایی وزارت آموزش و پرورش پیشنهاد می‌شود؛ اقدام به بازنگری و شفاف‌سازی اهداف و تدوین محتوای درسی متناسب با سن و نیاز دانش‌آموزان نمایند. همچنین پیشنهاد می‌شود وزارت آموزش و پرورش به همراه سازمان صداوسیما و سایر نهادهای فرهنگی، برنامه‌های آموزشی و فرهنگ‌سازی گسترده‌ای را برای ارتقای جایگاه هنر در جامعه و نظام آموزشی اجرا نماید. علاوه بر این؛ به مدیران مدارس و معاونت آموزشی وزارت آموزش و پرورش پیشنهاد می‌شود؛ با نظارت مستمر و تشویق معلمان، کیفیت آموزش هنر را ارتقا دهند. با توجه به اینکه مهمترین چالش‌ها از منظر معلمان، خودشان هستند؛ تدوین کتاب‌های درسی یا راهنماهای آموزشی جامع و منعطف که چارچوب کلی اهداف، محتوا و فعالیت‌ها را مشخص کند، اما امکان خلاقیت و بومی‌سازی را نیز برای معلم فراهم آورد، مفید خواهد بود. از محدودیت‌های پژوهش حاضر نیز می‌توان به عدم همکاری معلمان و متخصصان و تفاوت‌های فرهنگی، اقتصادی و ساختاری در مناطق مختلف کشور که تعمیم‌پذیری را با مشکل مواجه می‌کند، اشاره کرد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

مقاله حاضر بدون حمایت مالی انجام شده و مستخرج از پایان‌نامه کارشناسی ارشد مطالعات برنامه‌درسی می‌باشد.

مشارکت نویسندگان

نویسنده اول: استاد راهنمای پایان‌نامه، طراحی پژوهش، نظارت بر مراحل انجام پژوهش، بررسی و کنترل نتایج، اصلاح، بازبینی و نهایی‌سازی مقاله

نویسنده دوم: استاد مشاور پایان‌نامه، مشارکت در طراحی پژوهش، نظارت بر پژوهش
نویسنده سوم: دانشجو: تهیه و آماده‌سازی نمونه‌ها، گردآوری داده‌ها، انجام محاسبات، تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها

تعارض منافع

بنا بر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسندگان اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده‌اند و این موضوع مورد تأیید همه آنهاست.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

داده‌های پژوهش حاضر از طریق درخواست از نویسندگان قابل دسترسی است.

سپاسگزاری

«نویسندگان مراتب سپاس و قدردانی خود را از تمامی شرکت‌کنندگان در این پژوهش که با همکاری ارزشمند خود امکان انجام این مطالعه را فراهم کردند، ابراز می‌دارند».

منابع

- عابدینی بلترک، میمنت و رضایی زارچی، ملوکه. (۱۴۰۰). بررسی تأثیر آموزش هنر با رویکرد تربیت هنری بر علاقه به درس هنر و عشق به یادگیری. *مطالعات برنامه درسی* ۱۶(۶۰): ۱۴۶-۱۲۷.
- امینی، محمد و لقب دوست، مجیده. (۱۴۰۰). بازنمایی تجارب زیسته معلمان از کارکردها، نحوه اجرا و چالش‌های تربیت هنری در مدارس ابتدایی. *تدریس پژوهی* ۹(۴): ۲۹-۱.
- اسود، سیاوش و اسلامی، ادریس. (۱۴۰۰). برنامه درسی آموزش هنر در دوره ابتدایی از دیدگاه معلمان شهرستان مهاباد. *اندیشه‌های نوین تربیتی*. ۱۷(۱): ۲۰۶-۱۷۵.
- ابراهیم پور، زهرا؛ چنگیز، سحر و فاضل، عاطفه. (۱۴۰۲). شیوه‌های آموزش هنرهای سنتی در ایران و ژاپن (نمونه موردی: کتاب هنر مقطع متوسطه اول). *فصلنامه مطالعات هنر*. ۲(۳): ۱۴۳-۱۶۶.
- فتحی، مریم و رحمانی، اشکان. (۱۴۰۱). بررسی میزان اهداف تربیت هنری در محتوای کتاب فرهنگ و هنر پایه هشتم (مطالعه موردی: دیدگاه دبیران تخصصی فرهنگ و هنر شیراز در سال تحصیلی ۱۳۹۷-۱۳۹۸). *پژوهش‌نامه انتقادی متون و برنامه‌های علوم انسانی*. ۲۲(۳): ۴۱۳-۴۴۰.
- فیروزی محمد، سیفی محمد، حسینی مهر علی، فقیهی علیرضا (۱۳۹۷) ک جایگاه محورهای تربیت هنری، ساختار محتوایی و الگوی سه وجهی برنامه درسی در کتاب‌های درسی فرهنگ و هنر دوره اول متوسطه. *نظریه و عمل در برنامه درسی* ۶(۱۱): ۳۱-۶۶.
- گرمایی، حسن علی. (۱۴۰۴). بررسی دانش عملی معلمان دوره ابتدایی درباره‌ی کاربرد هنر در آموزش دروس غیرهنری. *مطالعات برنامه درسی*. ۲۰(۷۸): ۱۴۷-۱۷۰.
- حسنی، رفیق و پروین، عطا. (۱۴۰۲). بررسی دیدگاه معلمان نسبت به تربیت هنری با تأکید بر آموزش موسیقی در مدارس دوره ی ابتدایی شهرستان مریوان. *اندیشه‌های نوین تربیتی*. ۱۹(۴): ۲۸۷-۳۰۴.
- هاشمی، نجمه؛ شمشیری، بابک و البرزی، محبوبه. (۱۴۰۱). آسیب شناسی تربیت هنری در نظام رسمی آموزش و پرورش از دیدگاه کارشناسان و متخصصان. *آموزش پژوهی نوین*. ۸(۲۹): ۹۳-۱۰۶.
- کارگذار، معصومه؛ کبک، حانیه و الداغی، آیتا. (۱۳۹۸). بررسی تطبیقی برنامه درسی هنر در دوره ابتدایی در ایران و ژاپن. *نوآوری‌های آموزشی*. ۱۸(۱): ۱۱۳-۱۳۸.
- خسروانی مقدم عبدالله، شیروانی شیرینی علی، اکبری جابر. *فهم تربیت زیبایی شناختی و هنری از دیدگاه آموزگاران دوره ابتدایی*. تعلیم و تربیت. ۳۹(۲): ۱۱۸-۱۰۳.
- منصوری، سیروس؛ یاسبلاغی، بهمن و جعفری، فاطمه. (۱۴۰۲). تجارب زیسته معلمان از کاربرد فناوری در برنامه درسی دوره متوسطه: یک مطالعه ی پدیدارشناسانه. *تدریس پژوهی*. ۱۱(۴): ۲۲۲-۲۳۸.
- منصوری سیروس، شاه حسینی سعید، الهی‌تاوی آیه (۱۴۰۳). شناسایی و سطح بندی چالش‌های آموزش هنر در مدارس عراق با استفاده از رویکرد مدلسازی ساختاری تفسیری. *پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت*. ۲(۷۳): ۶۵-۸۱.
- محموند، زهرا و محموند، نفیسه (۱۴۰۳). بررسی انگیزه معلمان ابتدایی شهرستان مهاباد در تربیت هنری دانش‌آموزان در سال تحصیلی ۱۴۰۳-۱۴۰۴. *تحقیقات راهبردی در تعلیم و آموزش و پرورش*. ۱(۱۹): ۴۳۷-۴۴۹.
- محمدی تنورلویی، فاطمه؛ یاری قلی، بهبود و پیری، موسی (۱۴۰۲). تجربیات معلمان از جایگاه هنر و چالش‌های آموزش آن در دوران آموزش مجازی. *پژوهش در برنامه‌ریزی درسی*. ۲(۴۹): ۱۳۷-۱۴۷.
- نظری، خسرو؛ حجازی، اسد؛ محبی، محمدحسین؛ صناعی، فرشته و قاسمی، مهدی (۱۳۹۷). آسیب شناسی درس هنر از دیدگاه معلمان و دانش‌آموزان ابتدایی شهرستان مسجد سلیمان. *آموزش پژوهی نوین*. ۴(۱۳): ۲۳-۴۱.
- نوری، علی و فارسی، سهیلا (۱۳۹۷). ارزشیابی برنامه درسی هنر دوره ابتدایی به روش خبرگی و نقادی تربیتی. *تعلیم و تربیت*. ۳۲(۱): ۷۷-۱۱۶.
- پاک مهر، حمیده؛ عزیزی، معصومه و گراوند، هوشنگ. (۱۴۰۱). بررسی ویژگی‌های روان‌سنجی پرسشنامه جهت گیری برنامه درسی تربیت هنری معلمان دوره ابتدایی. *پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی*. ۹(۴): ۱۹-۳۲.
- یوسفی، حسن. (۱۴۰۰). بررسی وضعیت موجود تربیت هنری از دیدگاه معلمان ابتدایی. *پژوهش در آموزش راهنمایی و مشاوره*. ۱۴(۱۴): ۸۷-۱۰۲.
- ذوالفقاری، حسن؛ منصوری، سیروس و شفیع پورمطلق، فرهاد. (۱۴۰۴). مولفه‌های شکل‌دهنده معلمان الهام‌بخش: یک مطالعه سترپژوهی. *تدریس پژوهی*. ۱۳(۲): ۵۶-۸۵.

References

- Abedini Baltork, M., & Rezaei Zarchi, M. (2021). The effect of art education with an artistic training approach on students' interest in art and love of learning. *Curriculum Studies*.16(60), 127–146. Doi:20.1001.1.17354986.1400.16.60.5.6 [in Persian]
- Alashari, D. (2021). The significance of Feldman method in art criticism and art education. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*. 25(2): 877-884.
- Amini, M. & laghabdoost, M. (2022). Representation of teachers' lived experiences of functions Implementation and challenges of art education in primary schools. *Research in Teaching*, 9(4), 1-29. [in Persian]
- Amini, H. (2025). AI in Art Education: Innovation, Ethics, and the Future of Creativity. *Art and Design Review*, 13(2), 115–129. <https://doi.org/10.4236/adr.2025.132008>
- Ardipal.A (2017). Art Educaton and Its problems in global context. DOI 10.2991/icla- 17.2018.65.
- Asvad, S. & Islami, E. (2021). Investigation of Art Curriculum in Elementary School from the Viewpoint of Mahabad's Teachers. *Journal of New Thoughts on Education*, 17(1), 175-206. Doi: 10.22051/jontoe.2021.29322.2897[in Persian]
- Bularga, T. (2021). Efficiency of Artistic Education: Praxiological Approach. *Review of Artistic Education*.1 (22): 288-295.
- Ceaușu, F. (2023). Artistic Education and Creative Art-Therapy. *Review of Artistic Education*. (26):236-241.
- Crane, T., & Byrne, L. (2020). Risk, rupture and change: Exploring the liminal space of the open studio in art therapy education. *The Arts in Psychotherapy*. 69(2): 101666
- Danaci polat, B (2021). Art Education An overview. Lyon: Livre de Lyon.
- Ebrahimpour,Z. , changiz,S. & Fazel,A. (2023). A comparative study of traditional arts teaching methods in Iran and Japan (case example: Two books for teaching art grades 7-9). *Strategic Studies of Art*, 2(3), 143-166. doi: 10.22083/ssa.2024.451129.1033[in Persian]
- Fathi,M. & Rahmani,A. (2022). Assessing the Goals of Art Education in the Content of the Eighth Grade Culture and Art Book (Case Study: The Views of Specialized Teachers of Culture and Art in Shiraz in the Academic Year of 2018-2019). *Pizhuhish nāmāh-i intiqādī-i mutūn va barnāmāh hā-yi ulūm-i insāni (Critical Studies in Texts & Programs of Human Sciences)*, 22(3), 413-440. doi: 10.30465/crtls.2021.37047.2287[in Persian]
- Firuzi M, Seyfi M, Hoseinimehr A, Faghihi A R. (2018). The Position of Artistic Education Aspects, Content Structure and Three-Dimensional Model of Curriculum in the Art and Culture Books of the Junior High School. *Journal of Theory & Practice in Curriculum*. 6(11), 31-66. URL: <http://cstp.khu.ac.ir/article-1-2807-fa.html>[in Persian]
- Fontal, O., & Martínez-Rodríguez, M. (2024). Key themes in art education research: A bibliometric review. *Arte, Individuo y Sociedad*. 36(3): 747.
- Garmabi, H.A.(2025). survey the practical knowledge of primary school teachers about the use of art in teaching non-art subjects. *Iranian Journal of curriculum studies* .20 (78), 147-170 <https://doi.org/10.22034/jcs.2025.442801.2224>[in Persian]
- Gholami, A; Zainalipour, H; Sheikhi, A.A & Samavi, S.A. (2022). Measuring and evaluating the curriculum components of preschool art education using the importance-performance analysis model. *Educational Leadership and Administration* 16(1): 110-89. doi: 20.1001.1.27171329.1401.16.1.4.6
- Halder.Tarak, Malini.J, Ravichandaran.G(2023).Accor ding to NEP 2020, the role of art education techniques in school level for inclusion of students with disabilities. *International journal of research and review*. 10(3): 370-373.

- Hasani, R. & Parvin, A. (2023). Teachers' Perspective on Art Education with Emphasis on Music in Elementary Schools in Marivan City. *Journal of New Thoughts on Education*, 19(4), 287-304. doi: 10.22051/jontoe.2022.38142.3443[in Persian]
- Hashemi, N. , Shamshiri, B. & Alborzi, M. (2022). A pathological study of art education in irans formal education (from the perspective of educational experts and specialists). *Quarterly Journal of Education Studies*, 8(29), 93-106. DOI: 20.1001.1.25884182.1401.8.29.6.5[in Persian]
- Jokela, T., & Huhmarniemi, M. (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. *The lure of Lapland: A handbook of Arctic art and design*.(59): 9-23
- Kārgozār, M. , Kobuk, H. & Aldāghi, Ā. (2019). Comparative study of art curriculum at elementary school level of Irān and Japan. *Journal of Educational Innovations*. 18(1), 113-138. doi: 10.22034/jei.2019.88545[in Persian]
- Khosravaani Moghaddam A, Shiravaani Shiri A, Akbari J.(2023). Elementary School Teachers' Understanding of Arts and Aesthetics Training. *QJOE*. 39 (2) :103-118 URL: <http://qjoe.ir/article-1-2706-fa.html>[in Persian]
- Kofi Kassah, J., & Kofi Kemvor. A. (2016). The Challenges of Visual Arts education in Ghana Colleges of education. *international Journal of Scientific engineering and Applied science* .2(3), 87-98.
- Larisa L. Alwkseeva, Olga V. Stukalova, Elena B. Beregovaya, Irina V. Aryabkina & Svetlana V. Vladimirova. (2019). ART EDUCATION AND ITS IMPACT EFFECTS ON MODERN STUDENTS, *International Conference Education Environment for the Information Age*, 57-66. <https://doi.org/10.15405/epsbs.2019.09.02.8>
- Mansoori, S & Alhitavi A(2024). Model the challenges of art education in the Iraqi education system based on interpretive structural modeling. *Research on issues of education*. 2(73): URL: <http://isoedmag.ir/article-1-447-fa.html> [in Persian]
- Mansoori, S. , yasbolaghi, B. & jaefari, F. (2023). Teachers' lived experiences of the use of technology in the implementation of secondary school curriculum: a phenomenological study. *Research in Teaching*, 11(4), 222-238. doi: 10.22034/trj.2023.62924[in Persian]
- Mohammadi Tanooarluei, F; Yarigholi, B & Piri, M.(2023). Teachers' experiences of the status of art and the challenges of teaching it in the era of virtual education. *Research in Curriculum Planning*. 77: 137-147. DOI: 10.30486/JSRE.2024.1981447.2305[in Persian]
- Mohammadvand, Z & Mohammadvand, N. (2024). Investigating the motivation of primary school teachers in Mahabad city in artistic education of students in the academic year 1403-1404. *Strategic Research in Education*. 1(19): 449-437. [in Persian]
- Nazari, K. , Hejazi, D. A. , Mohebi, D. M. H. , Sanaei, F. and Ghasemi, M. (2018). Pathology of the art course from the perspective of teachers and elementary students of Masjed Soleiman. *Quarterly Journal of Education Studies*. 4(13), 23-41. [in Persian]
- Noori, A, Faarsi S.(2016). Evaluation of Art Curriculum in Elementary Schools through Educational Connoisseurship and Criticism. *QJOE*. 32 (1) :77-116 20.1001.1.10174133 .1395.32.1.5.1[in Persian]
- Overby, A., Constance, J., & Quenzer, B. (2022). Reimagining art education: Moving toward culturally sustaining pedagogies in the arts with funds of knowledge and lived experiences. *Art Education*, 75(1), 20-25.
- Özdemir, A. (2021). Where are we in the art education required? Looking at life through the eyes of art. *Art and Design Review*, 9(02), 123.
- Pakmehr, H. , Azizi, M. & Garavand, H. (2022). Evaluation of psychometric properties of the Art Education Curriculum Orientation Questionnaire in Elementary School Teachers. *Research in School and Virtual Learning*, 9(4), 19-32. doi: 10.30473/etl.2022.59190.3517[in Persian]

- Sanayei, A., Mousavi, S. F., & Yazdankhah, A. (2010). Group decision making process for supplier selection with VIKOR under fuzzy environment. *Expert Systems with Applications*, 37(1), 24-30.
- Setyawan, D., & Dopo, F. (2020). Strengthening national identity through the learning of East culture-based art education. *Harmonia. Journal of Arts Research and Education*. 20(1): 39-46.
- Siegesmund, R., & Smilan, C. (2024). Art Education Assessment and the Industrial Educational Complex. In *Authentic Secondary Art Assessment* (pp. 13-19). Routledge.
- Tarchinska, J. (2023). Genre and stylistic principle in the organisation of artistic education. *Convergências: Revista de Investigação e Ensino das Artes*, 16(32), 114-124.
- Ulger, K. (2019). Comparing the effects of art education and science education on creative thinking in high school students. *Arts Education Policy Review*, 120(2), 57-79.
- Van Meerkerk, E. M. (2023). Policy in Arts Education. *Arts Education in Policy*.
- Yousefi, H. (2021). Investigating the Current Situation of Art Education from the Perspective of Elementary Teachers. *Journal of Pouyesh in Education and Consultation (JPEC)*.14(14), 87-102. 20.1001.1.2783154.1400.1400.14.5.6[in Persian]
- Zolfaghari, H. , Mansoori, S. & shafiepoor motlagh, F. (2025). Identifying the characteristics of an inspiring teacher: A synthesis study. *Research in Teaching*, 13(2), 56-85. doi: 10.22034/trj.2025.143007.2145[in Persian]